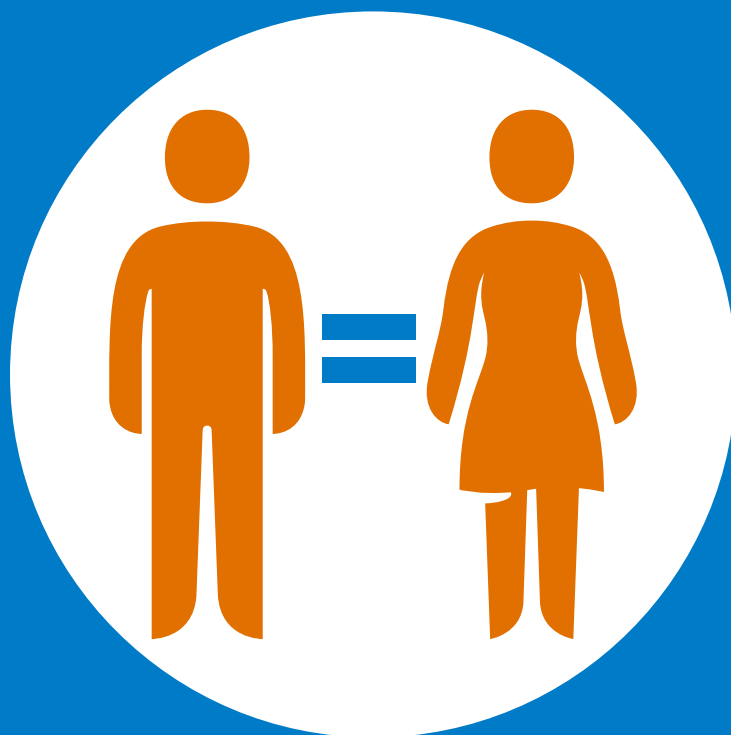

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Gendersensitief handelen bij huiselijk geweld

Handreiking voor casuïstiekbespreking in het kader van
opleiding, training, intervisie of themabijeenkomsten

Handreiking

Hanna Harthoorn
Katrien de Vaan

Amsterdam, 25 mei 2022

Regioplan
Jollemanhof 18
1019GW Amsterdam
Tel. +31 (0)20 531 53 15
www.regioplan.nl

© 2022 Regioplan, in opdracht van het ministerie van VWS

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan. Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Gendersensitief handelen bij huiselijk geweld

Handreiking voor casuïstiekbespreking in het kader van
opleiding, training, intervisie of themabijeenkomsten

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	6
	Waarom deze handreiking?	7
	Waarom stellen we het binaire onderscheid m/v centraal?	7
	Hoe pak ik de casusbespreking aan?	8
2.	Directe veiligheid	10
	Doel	11
	Bespreek de situatieschets	11
	Bespreek het incident	12
	Bespreek de overdracht aan VT en de veiligheidsbeoordeling	12
	Bespreek de informatie die Veilig Thuis (of de crisisdienst) verzamelt over de casus	12
3.	Stabiele veiligheid	14
	Doel	15
	Bespreek de risicofactoren	15
	Besteed aandacht aan het handelen van betrokken hulpverleners	15
	Invulschema risicofactoren:	16
	Invulschema afhankelijkheden:	17
4.	Herstel	18
	Doel	19
	Ga in gesprek over de fase 'Herstel'	19
5.	Afronding	20
	Doel	21
	Hoe zit dat voor jou persoonlijk?	21
	Hoe zit dat in je eigen werk en in de aanpak?	21
6.	Toelichting	22
	Gendersensitiviteit past binnen systeemgericht werken	23
	Gendersensitiviteit voegt toe aan de praktijk van systeemgericht werken	24
7.	Voorbeeldcasus 1	26
	Situatieschets	27
	Het incident	28
	Overdracht aan Veilig Thuis en Veiligheidsbeoordeling	29
	Vervolg Veilig Thuis	30
	Intermezzo	32
	Analyse van de risicofactoren	33
	Invulschema risicofactoren:	34
	Invulschema afhankelijkheden:	35
	Herstel	36

Antwoorden voorbeeldcasus 1	37
Het handelen van de politie	37
Overdracht aan en veiligheidsbeoordeling door Veilig Thuis	37
Het Handelen van Veilig Thuis	38
Intermezzo	39
Analyse risicofactoren	40
Verschil wel en niet gendersensitief handelen	40
8. Voorbeeldcasus 2	42
De situatieschets	43
Het incident	45
Overdracht aan Veilig Thuis en veiligheidsbeoordeling	46
Vervolg Veilig Thuis/crisisdienst	47
Intermezzo	48
Analyse van risicofactoren	49
Invulschema risicofactoren:	50
Invulschema afhankelijkheden:	51
Herstel	52
Antwoorden voorbeeldcasus 2	53
Het handelen van de politie	53
Overdracht aan en veiligheidsbeoordeling door Veilig Thuis	54
Het Handelen van Veilig Thuis en de crisisdienst	55
Intermezzo	57
Analyse risicofactoren	57
Verschil wel en niet gendersensitief handelen	58
9. Tips voor de gespreksleider	60
Vorbereiding	61
Inleiding van het gesprek	61
De fase van directe veiligheid	61
De fase van stabiele veiligheid	61
De fase van herstel	62
Afronding	62

Met dank voor het kritisch tegenlezen aan:

- Sander van Arum en Linda Vogtländer (Civil Care)
- Essa Reijmers (Valente)
- Gerriane Rozema en Ilona Brekelmans (Sterk Huis)
- Tanja van Marle en Sanne Leenders (Veilig Thuis Rotterdam-Rijnmond)

Met dank aan Marleen Derks, Vivian Coelho en Kalina Dobrowolski voor hun verbeteringsuggesties n.a.v. de pilottrainingen met de handreiking.

1. Inleiding

Waarom deze handreiking?

Gender is onderdeel van het complex van oorzaken dat bijdraagt aan het ontstaan en voortduren van huiselijk geweld en kindermishandeling (HGKM). Zie voor een beknopte uitleg van de relatie tussen gender en HGKM [deze animatie](#) en voor meer achtergrondinformatie [dit online magazine](#).

Wil je effectief handelen bij HGKM, dan werk je aan het wegnemen of beïnvloeden van de oorzaken; dat betekent dus dat je ook aandacht aan gender moet besteden. In de praktijk blijkt dat niet voor elke professional even gemakkelijk. Deze handreiking is bedoeld voor alle professionals die een rol spelen in de aanpak van HGKM. Je kunt deze handreiking gebruiken voor casuïstiekbespreking in het kader van opleiding & training, intervisie of themabijeenkomsten.

Gendersensitief handelen in de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling

Gender: de sociaal-culturele rollen die aan de seksen man/vrouw gekoppeld zijn.

Sekse: het biologische verschil tussen mannen en vrouwen.

Gendersensitiviteit is:

- Aandacht besteden aan opvattingen, rolpatronen, verwachtingen en ongelijkheden in macht en afhankelijkheid die samenhangen met gender.
- Aandacht besteden aan de relatie daarvan met conflict en geweld in afhankelijkheidsrelaties.
- Kijken naar het effect op individuen en de manier waarop ze naar zichzelf kijken, het effect op relaties en hoe partners naar elkaar kijken, en naar de druk die de maatschappij (denk ook aan de invloed van sociale media) en sociale netwerken (kunnen) leggen op partners en hun onderlinge relaties.

Meer weten over de samenhang tussen gender en geweld? Lees dan deze [Analyse](#).

Waarom stellen we het binaire onderscheid m/v centraal?

Lang niet iedereen voelt zich man of vrouw en lang niet elke partnerrelatie is een heteroseksuele relatie. Waarom stellen wij dan toch in deze handreiking het maatschappelijk veelal gemaakte onderscheid tussen mannen en vrouwen centraal en werken we met voorbeeldcasussen waarin heteroseksuele relaties centraal staan? Dat heeft te maken met het onderscheid tussen gender en genderidentiteit. Genderidentiteit is fluïde: er is een breed spectrum tussen man- en vrouwzijn en een grote mate van diversiteit in partnerrelaties. Genderidentiteit gaat om hoe mensen zich voelen en zichzelf identificeren. Dat is iets anders dan gender, zoals we dat in Nederland van het begrip sekse onderscheiden. Gender gaat over de betekenis die we individueel en als samenleving geven aan sekse en de verwachtingen die we daar aan koppelen. Via gender speelt het binaire onderscheid tussen mannen en vrouwen nog steeds een hele grote rol in onze samenleving. Dat zullen leden van de LHBTIQ+-gemeenschap ook herkennen: zij worden met grote regelmaat geconfronteerd met het oordeel van anderen over de mate waarin zij wel of niet in die m/v-hokjes passen en met de gevolgen van een samenleving die grotendeels nog steeds is ingericht op het onderscheid tussen mannen en vrouwen.

Het maatschappelijk nog steeds veelvuldig relevant geachte en gehanteerde onderscheid tussen mannen en vrouwen leidt tot verwachtingen en oordelen, en ook tot patronen in partner- en andere relaties. Of we dat wel of niet wenselijk vinden is in dit kader niet zo relevant: als het een rol speelt, en als het kan leiden tot HGKM, is het belangrijk dat we het begrijpen en herkennen, zodat we ernaar kunnen handelen. Dat is wat deze handreiking beoogt te ondersteunen. Om die reden is ook gekozen om casussen te beschrijven waarin sprake is van een m/v-partnerrelatie. Juist in deze veel voorkomende relaties speelt gender een grote rol: in wat mannen en vrouwen in zo'n relatie van elkaar verwachten, in hoe ze zich ten opzichte van elkaar gedragen, en in wat ze doen als de ander niet aan die verwachtingen voldoet. Je kunt jezelf vervolgens uitdagen door bij het lezen van deze casussen jezelf de vraag te stellen: 'Zou ik anders naar deze casus kijken als het een relatie tussen twee mannen of twee vrouwen betrof?'

Hoe pak ik de casusbespreking aan?

Deze handreiking bevat een set vragen die je kunt gebruiken voor het bespreken van een eigen casus. Er zijn ook twee voorbeeldcasussen opgenomen, waarin deze vragen zijn verwerkt. Je kunt de handreiking dus zowel voor eigen casussen als voor het oefenen met de voorbeeldcasussen gebruiken. Je kunt er ook voor kiezen om eerst met de voorbeeldcasussen aan de slag te gaan, en daarna het geleerde toe te passen op eigen casussen.

Als je een eigen casus gebruikt, is het handig als de volgende stappen er herkenbaar in terugkomen: een incident waarop de politie ter plaatse gaat, een overdracht van politie aan Veilig Thuis, veiligheidsbeoordeling door Veilig Thuis (eventueel samen met een crisisdienst) en overdracht aan het lokaal veld dan wel specialistische hulp.

Sta bij aanvang van het gesprek even stil bij de begrippen gender, sekse en gendersensitiviteit zoals hierboven uitgelegd. Sta ook stil bij het doel van het gesprek: onderzoeken hoe je, door meer oog te hebben voor gender en je eigen aan gender gerelateerde vooroordelen en verwachtingen beter te herkennen, effectiever kunt handelen in HGKM-casuïstiek.

Verdeel voorafgaand aan de bespreking de volgende rollen (minimaal 4 personen nodig):

- De gespreksleider bereidt de bespreking voor (lees ook hoofdstuk 9) en bewaakt de voortgang.
- Tip: Het begeleiden van dit gesprek vraagt veel expertise van de gespreksleider. Je zult namelijk merken dat deelnemers regelmatig de fout in gaan en de risico's die voortvloeien uit gender onvoldoende herkennen of vanuit hun eigen stereotypen reageren. De gespreksleider moet dat signaleren en daar op kunnen handelen. Selecteer daarom iemand die specifiek op de rol van gender bij HGKM is geschoold. Gebruik als gespreksleider de [analyse over de samenhang tussen gender en huiselijk geweld](#) vooraf als opfrisser!
- De waarnemer let op het proces en geeft de groep terug wat hij of zij ziet gebeuren.
- De overige participanten zijn deelnemers.

Wat betekent gender voor mij?

Wat is jouw eigen perspectief op gender en hoe beïnvloedt dat je handelen als hulpverlener? Kijk met deze bril eens naar je eigen opvattingen over het gedrag van mannen en vrouwen. Je eigen vooroordelen kunnen maken dat je vastloopt in een casus. In hoofdstuk 5 vind je nog wat suggesties om hier mee aan de slag te gaan.

De handreiking is opgebouwd aan de hand van de drie fasen uit de [visie Gefaseerd Samenwerken voor Veiligheid..](#)

2. Directe veiligheid

De dynamiek tijdens onveilige situaties

Doel

Onderzoeken wat gendersensitiviteit betekent in én toevoegt aan de stappen die je zet om te komen tot directe veiligheid.

Bespreek de situatieschets

Je bespreekt met elkaar de achtergrond van een casus: wie zijn de direct-betrokkenen, hoe ziet hun relatie eruit, wat weet je over hun geschiedenis en dagelijks leven?

Beantwoord vervolgens de volgende vragen:

1. In welke onderdelen van de situatieschets herken je elementen van genderrollen en -verwachtingen)?
Kijk daarbij naar de verschillende lagen van het ecologisch model:

Voorbeeldvragen ecologisch model

- Individu: met welke rolpatronen en verwachtingen is iemand opgevoed?
- Relaties binnen gezin: worden relaties bepaald door traditionele opvattingen en verwachtingen over mannen en vrouwen?
- Gezin/huishouden: hoe is de taakverdeling tussen ouders binnen het gezin?
- Gemeenschap: welke normen t.a.v. mannen en vrouwen gelden binnen de sociale groep?
- Maatschappij: welke maatschappelijke normen beïnvloeden de gelijkheid binnen de relaties in dit gezin?

2. Waar zie je samenhangen tussen gender, conflict en geweld?

Bespreek het incident

Deel informatie met elkaar over het incident dat er de aanleiding voor was dat deze casus gemeld werd bij de politie. Bespreek daarbij heel precies wie van de betrokkenen wat deed en wat de acties van de politie feitelijk waren.

Beantwoord vervolgens de volgende vragen:

3. Waar zie je mogelijke samenhangen met gender als je kijkt naar:
 - de aard, ernst en richting van het geweld;
 - het gedrag van de directbetrokkenen;
 - de reactie van andere aanwezigen (politie, burens, omstanders)?
4. Wat betekent dat voor het handelen door de politie ter plaatse?

Let bij het beantwoorden van de vragen steeds op:

- Opvattingen over mannelijke en vrouwelijke rolpatronen
- Wederzijdse verwachtingen
- Ongelijkheid in macht en afhankelijkheid
- Elementen van dwang en controle
- Daarbij kijkend naar ouders en kinderen
- En druk vanuit de sociale omgeving/maatschappij

Bespreek de overdracht aan VT en de veiligheidsbeoordeling

Bespreek met welke informatie de politie de casus heeft overgedragen aan VT, en wat VT (en/of een ingeschakelde crisisdienst) heeft gedaan om de veiligheidsbeoordeling uit te voeren: met wie is gesproken, welke vragen zijn daarbij gesteld, op welke informatie is de beoordeling gebaseerd?

Beantwoord vervolgens de volgende vragen:

5. Welke informatie mis je in de overdracht, bekeken vanuit de rol die gender kan spelen?
6. Is het nodig dat degene die de veiligheidsbeoordeling uitvoert de volgende vraag stelt:
Wie pleegt in deze relatie welk geweld, tegen wie, hoe en met welke gevolgen?

Bespreek de informatie die Veilig Thuis (of de crisisdienst) verzamelt over de casus

Deel met elkaar de informatie die tijdens de veiligheidsbeoordeling is verzameld over de casus, zo mogelijk aangevuld met de antwoorden op de vragen 6 en 7.

Beantwoord vervolgens de volgende vragen:

7. Wat zijn de directe triggers ('red flags') voor het geweld?
8. Kun je die triggers relateren aan elementen van gender?
9. Hoe schat je de gevolgen daarvan voor de (on)veiligheid in?
10. Ben je het op basis van die analyse eens met de conclusie van Veilig Thuis?
11. Moet Veilig Thuis in het onderzoek het gesprek met (ex-)partners samen voeren, of met elke partner apart?
12. Welke informatie is ingewonnen? Zou er meer of andere informatie van belang zijn geweest?

INTERMEZZO: wat kun je echt zien in deze casus, als je goed kijkt?

In elke casus bestaan meerdere perspectieven op de situatie: de perspectieven van de verschillende directbetrokkenen (moeder, vader, kinderen en de professional). In de fase waarin je werkt aan *directe veiligheid* is het in de eerste plaats belangrijk om zicht te krijgen op de onveilige situaties in alle relaties in het gezin, om vervolgens na te gaan wat nodig is om op korte termijn de onveilige situaties te stoppen en daarmee de directe veiligheid te realiseren. Gendersensitief kijken ondersteunt het herkennen van onveilige situaties, en bij het formuleren van de veiligheidsafspraken om voor de belangrijkste van die situaties directe veiligheid te realiseren, wat betekent dat die onveilige geweldssituaties op zeer korte termijn moeten stoppen. Een gendersensitieve bril helpt je te zien of patronen van macht, controle en afhankelijkheden mogelijk direct onveilige situaties veroorzaken en dus centraal moeten staan in deze fase. Daarnaast helpt gendersensitiviteit om onderliggende problemen op tafel te krijgen en in de fase van risico-gestuurde zorg te behandelen voor het creëren van stabiele veiligheid.

Gendersensitief kijken voegt specifieke vragen toe aan een systeemgerichte benadering (zie ook hoofdstuk 6 Toelichting gendersensitiviteit en systeemgericht werken), namelijk:

- Wie pleegt welk geweld tegen wie, wanneer, hoe en met welke gevolgen?
- Is tussen de betrokken personen sprake van verschillen in macht, gelijkheid en afhankelijkheid?
- In hoeverre zijn direct betrokkenen autonoom (vrij) om eigen keuzes te maken?
- Speelt bij het geweld een element van controle uitoefenen over de ander een rol?
- Speelt het geweld zich af binnen een eercultuur?
- Maken opvattingen over hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen het moeilijk voor de directbetrokkenen om te erkennen dat zij pleger of slachtoffer zijn van geweld?
- Maken dit soort opvattingen de directbetrokkenen kwetsbaar voor geweld?
- Dragen opvattingen over hoe jongens en meisjes zich horen te gedragen bij aan het verschil in reactie op de thuissituatie tussen de betrokken kinderen?

Vragen om met elkaar te bespreken:

- Wat zie je als je met deze bril in deze fase naar de directbetrokkenen in deze casus kijkt?
 - Verdeel de verschillende perspectieven, laat ieder vanuit een ander perspectief beschrijven wat diens situatie in de casus is, en bekijk vervolgens wat je extra ziet als je de casus vanuit ieders perspectief en met aandacht voor gender bekijkt.
- Wat gaat er in deze casus mis als je niet gendersensitief handelt in deze fase?
 - Lees, bij gebruik van een voorbeeldcasus, na het beantwoorden, paragraaf D of J uit hoofdstuk 8.

3. Stabiele veiligheid

Identificeren van risicofactoren

Doel

Onderzoeken wat gendersensitiviteit betekent in de fase van risicogestuurde zorg en zicht krijgen op de rol die gender heeft als risicofactor voor stabiele veiligheid.

Bespreek de risicofactoren

Beantwoord, met behulp van de invulschema's risicofactoren en afhankelijkheden hieronder vervolgens de volgende vragen:

1. Welke risicofactoren ontbreken in de analyse, als je de situatie gendersensitief bekijkt en kijkt naar de dynamiek tussen de leden van dit gezin?
2. Hoe ziet de link tussen de risicofactoren en gender er uit?
3. Hoe beïnvloeden afhankelijkheden de mogelijkheden tot handelen van de betrokkenen?
4. Stel dat in dit geval de rollen m/v waren omgedraaid, zou je dan dezelfde analyse maken?
5. Wat voor vragen zou je stellen, om een vollediger beeld te krijgen, ook van hoe gender hier speelt?

Besteed aandacht aan het handelen van betrokken hulpverleners

6. Speelt gender een rol in hoe de hulpverleners te werk gaan?
7. Hoe kunnen de betrokken hulpverleners meer gendersensitief handelen?

Tip:

Het genogram is een mooie tool om meerdere generaties in beeld te krijgen. Vragen die aan bod kunnen komen zijn: welke opvatting heb je over man-zijn? Hoe was de rolverdeling in het gezin van herkomst? Hoe dacht je vader over vrouwen? En hoe stond je moeder in het leven? Je grootouders? Welke rol speelt het geloof hierin? Of de cultuur? Door uit te zoomen naar de achtergrond, kun je daarna makkelijker inzoomen op de relatiedynamiek. Zie ook [dit interview](#).

Invulschema risicofactoren:

Analyse van risicofactoren Bespreek welke risicofactoren je in de casusbeschrijving ziet	Observatiepunten Is dit een risicofactor? Indien ja, op welke wijze?
(Gezamenlijke) kinderen	
Verdeling van arbeid en zorg	
Onenigheid over opvoedvragen	
(Multi-)problematiek zoals werkloosheid, verslaving	
Gedragsproblematiek zoals persoonlijkheidsstoornissen	
Veranderingen in de relatie; zwangerschap / willen scheiden / nieuwe relatie/ vreemdgaan	
Traditionele opvattingen over man/vrouwrollen en -gedrag bij de directbetrokkenen of hun sociale omgeving	
Mate waarin direct betrokkenen de vrijheid hebben om zelf beslissingen te nemen	
Volwassenen zijn als kind getuige en/of slachtoffer geweest van HGKM	
Zie je nog andere risicofactoren?	Welke?

Invulschema afhankelijkheden:

Analyse van afhankelijkheden Bespreek welke afhankelijkheden je in de casusbeschrijving ziet	Observatiepunten Is deze afhankelijkheid problematisch?
Economische (financiële) afhankelijkheden	Denk o.a. aan kostwinnersstatus, carrièremogelijkheden.
Afhankelijkheid voor huisvesting	
Afhankelijkheid partner in verblijfsrecht	
Afhankelijkheid van zorg en ondersteuning	Denk o.a. aan mantelzorg.
Afhankelijkheid in sociale contacten en netwerk	Denk o.a. aan taalbarrières, fysieke beperkingen, sterke groepscultuur.
Afhankelijkheden in het kader van omgang en gezag na scheiding	

4. Herstel

Doel

Onderzoeken wat gendersensitiviteit betekent in én toevoegt aan de stappen die je zet in de fase gericht op het ondersteunen van het proces van herstel van alle direct betrokkenen.

Ga in gesprek over de fase 'Herstel'

Beantwoord de volgende vragen:

1. Welke aan gender gerelateerde belemmeringen voor participatie en herstel van ieder gezinslid zijn er bij de start van deze fase?
2. Op welke manier kan gender van invloed zijn op de keuze voor wie er welke hulp wordt georganiseerd en met welke intensiteit?
 - Hoe voorkom je daarbij dat stereotype opvattingen over gender leiden tot averechtse effecten van de hulp?
3. Welke aspecten, gerelateerd aan gender, dienen in de herstelfase aandacht te krijgen?

5. Afronding

Wat betekent gender voor
jou en in je werk?

Doel

Reflectie op welke rol gender bij jezelf speelt, zowel in je persoonlijke leven als in je werk. Bepalen wat er in de casus van toepassing is voor het eigen werk. Gezamenlijke afspraken maken over hoe je in de praktijk meer gendersensitief kunt handelen.

Hoe zit dat voor jou persoonlijk?

Iedereen heeft gendervooroordelen en rolverwachtingen. We zijn immers een product van de samenleving. Maar in de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling is het belangrijk dat we deze vooroordelen, aannames en verwachtingen herkennen en uitdagen. Hierbij kan het helpen om jezelf gender-gerelateerde vragen te stellen en je zo bewuster te worden van je eigen rolpatronen, verwachtingen, overtuigingen en intergenerationele overdracht.

Maak duo's en beantwoord in tweetallen de volgende vragen:

1. Mijn vader vindt het belangrijk dat ik als man/vrouw...
2. Mijn moeder vindt het belangrijk dat ik als man/vrouw...
3. Door mijn beste vrienden wordt ik als man/vrouw gewaardeerd als...
4. De maatschappij stelt als norm dat ik als man/vrouw...
5. Bij een pleger van huiselijk geweld denk ik als eerste aan...
6. Bij een slachtoffer van huiselijk geweld denk ik als eerste aan...

Bespreek vervolgens plenair met elkaar:

- Hoe was het om deze vragen te beantwoorden?
- Wat ontdekte je?
- Wat betekent gender voor jou? Was dit anders voor je ouders?

Hoe zit dat in je eigen werk en in de aanpak?

Als afronding van de casuïstiekbespreking sta je individueel en gezamenlijk stil bij wat de bespreking heeft opgeleverd en betekent voor het werk.

Begin plenair met de volgende introductievraag: Speelt je gender en je eigen opvattingen over gender een rol in je werk?

Beantwoord vervolgens individueel de volgende vragen:

1. Welke onderdelen van de bespreking hebben voor jou tot nieuwe inzichten geleid?
 - Wat zijn die nieuwe inzichten?
2. Wat betekent dat voor je eigen handelen in de toekomst?
3. Vul aan: "Gendersensitief handelen betekent voor mij...:"
4. "Vanaf morgen ga ik het volgende anders doen...:"

Beantwoord met elkaar de volgende vragen:

1. Vul aan: "Gendersensitief handelen betekent voor ons...:"
2. Wat zou er in onze aanpak moeten veranderen?

6. Toelichting

Gendersensitiviteit en
systeemgericht werken

Gendersensitiviteit past binnen systeemgericht werken

Bij systeemgericht werken staan de relatiedynamiek tussen de leden van het (gezins-)systeem, onderliggende patronen en risicofactoren die daarbij een rol spelen centraal. Opvattingen over man- en vrouwzijn (gender) en daaruit voortvloeiende ongelijkheden maken deel uit van de patronen en risicofactoren waar een systeemgerichte aanpak mee aan de slag hoort te gaan.

Onder systeemgericht werken wordt verstaan¹:

- De aanpak is gericht op alle leden van het (gezins-)systeem. Dat hoeft niet zozeer in aanwezigheid van alle leden (bijvoorbeeld als iemand niet meewerkt of als direct contact onveilig is), maar wel met inachtneming van alle leden (oog hebben voor iedereen).
- De aanpak is gendersensitief en traumasensitief en gericht op de verandering van de relatiedynamiek en onderliggende patronen tussen de betrokken personen.
- Bij het opstellen van het veiligheidsplan, hulpverleningsplan en herstelplan wordt bij ieder doel de vraag gesteld welk effect het behalen daarvan zal sorteren op de mate van veiligheid binnen het systeem/de gezinsrelaties (3 soorten resultaten passend bij de 3 fasen).
- Hulpvragen en daar aan gekoppelde trajecten worden met elkaar verbonden en op elkaar afgestemd vanaf de analysefase tot en met de nazorg.

Gendersensitiviteit betekent rekening houden met gender.

- *Gender*: de sociaal-culturele rollen die aan de twee (dominante) seksen (m/v) gekoppeld zijn.
- Rekening houden met gender betekent rekening houden met de *verschillen in macht, gelijkheid, afhankelijkheid en verwachtingen ten aanzien van gedrag* die uit deze rollen voortvloeien.

Een gendersensitieve aanpak van HGKM zet in op het herkennen, erkennen, aanpakken en wegnemen van oorzaken van het ontstaan en voortbestaan van HGKM die samenhangen met gender. Een gendersensitieve aanpak betekent niet: een aanpak die uitsluitend is gericht op het ondersteunen van vrouwelijke slachtoffers en het veroordelen van mannelijke plegers en die voorbijgaat aan het systemische karakter van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (GTV&HG).

Een gendersensitieve aanpak gaat uitstekend samen met een systeemgerichte aanpak, omdat gender een van de factoren is die de relatiedynamiek in het (gezins-)systeem beïnvloeden.

¹ Bron: Expertiseteam Implementatie Kwaliteitskader (april 2021) *Kwaliteitskader 'Werken aan veiligheid voor lokale (wijk)teams en gemeenten'. Eenduidige invulling van een aantal kernbegrippen*. T. Kootstra, K. de Vaan, E. Dafallah-Van der Weele, C. Mobach & M. Blanken.

Gendersensitiviteit voegt toe aan de praktijk van systeemgericht werken

Aandacht voor gender betekent binnen de systeemgerichte aanpak en de fasen van werken aan directe veiligheid, aan stabiele veiligheid en aan herstel altijd ook kijken naar:

- **dwang en controle** binnen (partner)relaties waarin geweld plaatsvindt;
- **macht en (on)gelijkheid** binnen (partner)relaties waarin geweld plaatsvindt;
- **kenmerken van de pleger**, met name gewelddadigheid binnen-/buitenshuis en psychopathologie, en **kenmerken van het slachtoffer** (psychisch maar ook anderszins);
- **patronen** in de dynamiek tussen pleger en slachtoffer.

Zie voor een verdieping op de rol van macht, controle en afhankelijkheid bij HGKM de [analyse](#).

Koppelen we dit aan voorbeelden van systeemgerichte methodieken, dan zien we het volgende:

- **Multifocus:** in de diepgaande analysefase van Multifocus past aandacht voor gender in de toepassing van het gehanteerde instrumentarium. Bijvoorbeeld:
 - **Hiërarchie van Engel:** het gedrag wordt binnen een bredere context geplaatst waar naast de relaties binnen het systeem ook de relaties met het netwerk, de maatschappij en cultuur onderdeel van zijn. In al die relaties is gender een factor om rekening mee te houden.
 - **Genogram:** maakt rolverdelingen, gebeurtenissen en leef- en relatiepatronen in en vooral ook vóór het systeem inzichtelijk.
 - **Identificeren van circulaire patronen:** hierdoor wordt zichtbaar hoe gender een rol speelt in hoe mensen zich in een relatie tot elkaar verhouden en de verwachtingen die zij daarbij van elkaar hebben.
- **Top 3-methodiek:**
 - **Directe veiligheid:** met leden van het systeem en andere betrokken professionals feitelijk kijken naar **wie welk onveilig, gewelddadig, verwaarlozend en/of misbruikend gedrag tegen wie, wanneer en hoe, in welke situaties** pleegt, met welke schadelijke effecten, en welke daarvan het eerst aandacht behoeven voor een resultaat op korte termijn. Onderkennen van patronen van gewelddadig, controlerend, bedreigend en dwingend gedrag zijn van belang om een effectief veiligheidsplan met en voor ieder van de partners te maken.
 - **Stabiele veiligheid:** gezamenlijke analyse van alle onderliggende problemen/risicofactoren (maatschappelijk, relationeel, individueel en gendergerelateerde aspecten) is noodzakelijk. De socialisatie van de directbetrokkenen, daaruit voortvloeiende opvattingen over gender en verschillen in macht en afhankelijkheid kunnen een onderliggende risicofactor vormen die de onveiligheid in stand houden. Deze risicofactoren krijgen dus een plek in deze analyse om stabiele veiligheid te realiseren.
 - **Herstel:** in deze fase kan gewerkt worden aan het verder verminderen of wegnemen van uit gender voortvloeiende ongelijkheden in macht en afhankelijkheid die verdere persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke participatie van de leden van het systeem belemmeren. Ook in deze fase dient kritisch naar de rol van het sociale netwerk gekeken te worden: houdt deze de ongelijkheid in stand of kan het netwerk juist worden ingezet om die te verkleinen?

- **Oranjuhuismethodiek:**
 - Onderscheidt **factoren op maatschappelijk, gezins- en individueel niveau** die geweld kunnen veroorzaken/in stand houden, waaronder aan gender gerelateerde factoren zoals traditionele opvattingen over man/vrouwrollen, opvattingen met betrekking tot ouderschap en intergenerationele overdracht.
 - **Gezinstaxatie:** analyse van alle factoren die bijdragen aan het ontstaan en voortduren van (patronen van) geweld in het gezin en hun veranderwensen vormen de basis voor verandering en het gericht werken aan door cliënten zelf geformuleerde doelen.
 - Maakt onderscheid tussen de **ouder- en partnerrol** in gesprekken en interventies. Dat betekent dat zowel gekeken wordt naar de verantwoordelijkheid van volwassenen in hun rol als ouder en de veiligheid in de ouder-kindrelatie, als naar de individuele problematiek van de volwassenen en de veiligheid in de (ex-)partnerrelatie.
 - Vergroten van de **veerkracht** van individu en systeem door te werken aan de overtuigingen, organisatiepatronen en communicatiepatronen in het gezin.

In alle gevallen geldt echter: als je het niet weet, zie je het ook niet. Professionals die werken binnen de systeemgerichte aanpak van HGKM moeten beschikken over kennis over de relatie tussen gender en HGKM om bovenstaande methodieken gendersensitief toe te kunnen passen; en dus: om de uit gender voortvloeiende onveilige situaties en risicofactoren te herkennen, op waarde te schatten en weg te nemen.

7. Voorbeeldcasus 1

Rick & Layla

Situatieschets

(typering casus: 'gezin in de stress' / 'kindgedrag en opvoedstress')

Layla (32) en Rick (34) zijn twaalf jaar bij elkaar. Ze hebben twee kinderen: Jayden van 10 en Mirella van 8. Rick heeft een goedbetaalde baan bij een farmaceutisch bedrijf. Layla werkt 20 uur per week als administratief medewerker. Ze leiden een luxe leven: wonen in een vrijstaand huis in een goede buurt en hebben geen zorgen over geld.

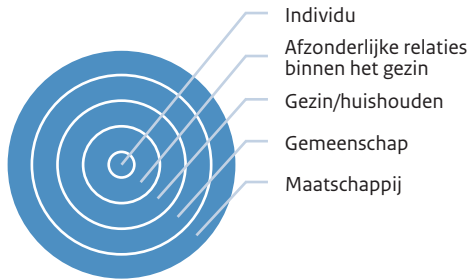
De relatie van Layla en Rick was in het begin goed, ook na de geboorte van Jayden. Toen Jayden twee was en ging peuteren en ongeveer tegelijkertijd Mirella geboren werd, ontstonden er problemen. Jayden was erg jaloeers op de aandacht die zijn zusje kreeg. Zijn gedrag in reactie daarop werd in de loop van de tijd niet minder, maar ging juist van kwaad tot erger. Inmiddels luistert hij nauwelijks nog naar zijn ouders, maakt continu ruzie met zijn vader en stelt zich ook agressief op jegens zijn moeder.

Het lukt Layla en Rick niet om een gezamenlijke strategie te ontwikkelen in de omgang met Jayden. Rick vindt het belangrijk om duidelijke grenzen te stellen en Jayden straf te geven als hij daar overheen gaat; zo is hij zelf ook opgevoed. Als Jayden ouder en mondiger wordt voelt hij zich steeds meer persoonlijk aangevallen door Jayden en lopen de ruzies steeds vaker uit de hand, er vallen wel eens klappen. Layla staat er dan tussenin: ze heeft de neiging Jayden in bescherming te nemen maar wil ook begripvol zijn richting Rick. Rick trekt zich ondertussen steeds meer terug. Hij is er vaak niet, hij is dan aan het werk, sporten of op pad met vrienden. Layla houdt de boel thuis zo goed en zo kwaad als het gaat draaiende. Twee jaar geleden kreeg Mirella suikerziekte. Dat bracht veel stress met zich mee: eerst rondom de diagnose, toen in het leren omgaan met de ziekte en eigenlijk nog steeds omdat de ziekte haar belemmert om onbekommerd kind te zijn zoals haar klasgenootjes dat zijn.

Dit alles leidt tot steeds meer en heftigere ruzies tussen Rick en Layla. Rick is nog minder thuis, maar als hij er is, is hij steeds onvoorspelbaarder. Layla wordt zo in beslag genomen door de stress van de ruzies, de ziekte van Mirella en het gedrag van Jayden dat ze steeds somberder wordt en zich nauwelijks nog ergens toe kan zetten, Layla voelt zich depressief. De ruzies zijn wel eens zo heftig geweest dat Layla de kinderen en zichzelf ziek heeft gemeld en met de kinderen naar haar ouders is gegaan. Weggaan is voor haar geen optie: ze kan in haar eentje misschien net de touwtjes aan elkaar vastknopen maar nooit de levensstijl volhouden die ze gewend zijn. En er zijn ook nog steeds fijne momenten in de relatie met Rick.

Beantwoord aan de hand van de situatieschets de volgende vragen

1. In welke onderdelen van de situatieschets herken je elementen van genderrollen en -verwachtingen)?
Kijk daarbij naar de verschillende lagen van het ecologisch model:

Voorbeeldvragen ecologisch model

- Individu: met welke rolpatronen en verwachtingen is iemand opgevoed?
- Relaties binnen gezin: worden relaties bepaald door traditionele opvattingen en verwachtingen over mannen en vrouwen?
- Gezin/huishouden: hoe is de taakverdeling tussen ouders binnen het gezin?
- Gemeenschap: welke normen t.a.v. mannen en vrouwen gelden binnen de sociale groep?
- Maatschappij: welke maatschappelijke normen beïnvloeden de gelijkheid binnen de relaties in dit gezin?

2. Waar zie je samenhangen tussen gender, conflict en geweld?

Het incident

Het is vrijdagmiddag. De politie komt ter plaatse op het adres van Layla en Rick nadat de burens hebben gebeld omdat zij aanhoudende, hevige ruzie hoorden. Als de politie aankomt loopt Rick net boos de deur uit. Een van de agenten blijkt Rick te kennen van de tennisvereniging. De politie legt uit waarom ze gekomen zijn en vraagt wat er aan de hand is. Rick reageert ontspannen en joviaal. Hij zegt dat hij en Layla gewoon even ruzie hadden en hij nu weg gaat om even tot bedaren te komen. Een van de agenten neemt Layla even apart en vraagt haar naar de situatie. Ze bevestigt het verhaal van Rick en is duidelijk niet op haar gemak. Op de vraag van de politie of het nu weer rustig is en de problemen voorbij zijn als Rick even een blokje om gaat om te kalmeren, antwoordt ze bevestigend.

Bespreek het incident

Beantwoord de volgende vragen:

3. Waar zie je mogelijke samenhangen met gender als je kijkt naar:
 - de aard, ernst en richting van het geweld;
 - het gedrag van de directbetrokkenen;
 - de reactie van andere aanwezigen (politie, burens, omstanders)?
4. Wat betekent dat voor het handelen door de politie ter plaatse?
 - a. De situatie is weer rustig. De politie kan gaan, na met Layla te hebben afgesproken dat ze hen belt als het die avond niet rustig blijft.
 - b. De politie heeft onvoldoende informatie om een beslissing te kunnen nemen en moet ter plaatse meer informatie verzamelen.

(Lees na het beantwoorden van vraag 4 [het antwoord](#)).

Let bij het beantwoorden van de vragen steeds op:

- Opvattingen over mannelijke en vrouwelijke rolpatronen
- Wederzijdse verwachtingen
- Ongelijkheid in macht en afhankelijkheid
- Elementen van dwang en controle
- Daarbij kijkend naar ouders en kinderen
- En druk vanuit de sociale omgeving/maatschappij.

Overdracht aan Veilig Thuis en Veiligheidsbeoordeling

Veilig Thuis ontvangt de politiemelding, waarin niet meer staat dan dat er sprake is geweest van een heftige ruzie, er volgens de burens al jarenlang steeds erger wordende ruzies zijn en er twee kinderen betrokken zijn. Conform het Handelingsprotocol voert Veilig Thuis de veiligheidsbeoordeling uit.

Veilig Thuis heeft een vervolg gegeven aan de veiligheidsbeoordeling. Daarbij is gesproken met Rick, Layla, de school van de kinderen, de huisarts, een betrokken jeugdhulpverlener en de arts bij wie Mirella in het ziekenhuis onder behandeling is voor haar suikerziekte.

Bespreek de overdracht aan VT en de veiligheidsbeoordeling

Beantwoord de volgende vragen:

5. Welke informatie mis je in de overdracht, bekeken vanuit de rol die gender kan spelen? (lees na het beantwoorden van vraag 5, [het antwoord](#)).
6. Is het nodig dat degene die de veiligheidsbeoordeling uitvoert de volgende vraag stelt: Wie pleegt in deze relatie welk geweld, tegen wie, hoe en met welke gevolgen?
 - a. Ja, de veiligheid kan eigenlijk pas goed worden ingeschat als het antwoord op deze vraag bekend is.
 - b. Nee, deze vragen voeren te ver voor de fase van veiligheidsbeoordeling.

(Lees na het beantwoorden van vraag 6, [het antwoord](#)).

Vervolg Veilig Thuis

Uit het vervolg dat Veilig Thuis aan de casus heeft gegeven, blijkt dat er al diverse partijen betrokken zijn bij het gezin, maar dat zij allemaal maar een stukje van de puzzel hebben:

- De huisarts en ziekenhuis zijn betrokken in verband met de suikerziekte van Mirella. Zij zien een moeder die goed begrijpt wat er moet gebeuren en zorgvuldig handelt. Vader komt nooit mee naar de besprekingen.
- De huisarts en ggz zijn betrokken in verband met de depressie van Layla. Na de doorverwijzing heeft de huisarts geen bemoeienis meer met dit traject gehad. De ggz-behandelaar kan geen mededelingen doen over de inhoud van het traject, maar laat weten op basis van de gevoerde gesprekken geen weet te hebben van onveiligheid.
- School, wijkteam en jeugdhulp zijn betrokken in verband met de gedragsproblemen van Jayden. Die spelen al lang maar zijn aanvankelijk niet herkend. Eerst werd door school gedacht dat Jayden gewoon een druk kind was, in groep 4 is hij vervolgens wegens aanhoudende problemen getest op ADHD. Toen ook dat het probleem niet bleek te zijn, is in groep 5 via het wijkteam een jeugdhulptraject gestart, dat door een wachtlijst eigenlijk pas net op gang is gekomen. De jeugdhulpverlener laat weten dat het gedrag van Jayden zorgelijk is. Hij krijgt hulp om beter met zijn emoties om te leren gaan; Layla krijgt ondersteuning in de omgang met de woede-uitbarstingen van Jayden. Rick is niet bij het traject betrokken (de gesprekken zijn altijd overdag, als hij werkt). Het wijkteam is regiehouder maar blijkt niet op de hoogte van de suikerziekte van Mirella, noch van het ggz-traject dat er voor Layla loopt.

Omdat Veilig Thuis de puzzelstukjes bij elkaar kan leggen en ook Rick en Layla heeft gesproken, krijgt Veilig Thuis meer zicht op de hele situatie. Dat beeld is als volgt:

- Rick en Layla geven allebei aan dat er soms hevige ruzies tussen hen zijn. De depressieve buien van Layla en het gedrag van Jayden zijn voor Rick triggers om agressief te worden, met name als hij te veel gedronken heeft. Hij is agressief richting Layla, die zich dan ook wel verdedigt, maar het geweld ook goedpraat vanuit haar eigen gedrag als aanleiding ervoor. Bovendien, zegt ze, is het gedrag van Jayden ook heftig, “zo hoor je je niet te gedragen tegenover je vader”. Er wordt over en weer geschreeuwd en gescholden en volgens Layla “valt er ook wel eens een klap”, maar dat doet ze af als incidenten. Ook tussen Jayden en Rick is er sprake van fysieke en verbale agressie. Als Rick niet thuis is, kopieert Jayden het gedrag van Rick richting zijn moeder en zusje als iets hem niet zint.
- Er is niet onderzocht of het probleemgedrag dat Jayden op school vertoont, verband houdt met de thuissituatie.
- Rick en Layla maken zich beide zorgen om de ontwikkeling van de kinderen. Ze zijn het echter niet eens over hoe ze met deze problemen om moeten gaan en dat is mede oorzaak van de terugkerende ruzies.
- Layla en Rick hebben zelf problemen: Layla is depressief, Rick drinkt af en toe veel te veel. Zo veel, dat hij de volgende ochtend met een kater op zijn werk zit en niet geconcentreerd is; zijn werkgever heeft hem daar inmiddels, na vele informele waarschuwingen, recent een formele waarschuwing voor gegeven waardoor Rick zich serieus zorgen maakt over of hij zijn baan wel behoudt.
- Layla heeft Veilig Thuis verteld dat ze af en toe naar haar ouders gaat met de kinderen, en heeft toestemming gegeven om met haar ouders te praten. Die vermoeden dat de ruzies tussen Layla en Rick heftiger zijn dan Layla hen doet geloven. Layla laat er ook bij hen echter weinig over los.

Veilig Thuis concludeert dat er sprake is van structurele onveiligheid tussen Layla en Rick, getriggerd door onenigheid over hoe om te gaan met de kinderen, het drankgebruik van Rick en de depressieve buien van Layla. Ook concludeert Veilig Thuis dat dit geweld zich ook afspeelt tussen de ouders en Jayden, in verschillende richtingen. Veilig Thuis stelt samen met Rick, Layla en de hulpverlening waaraan Veilig Thuis overdraagt veiligheidsvoorwaarden op, gericht op deze conclusies.

Bespreek de informatie die Veilig Thuis heeft verzameld over de casus

Beantwoord de volgende vragen:

7. Wat zijn de directe triggers ('red flags') voor het geweld?
8. Kun je die triggers relateren aan elementen van gender?
9. Hoe schat je de gevolgen daarvan voor de (on)veiligheid in?
10. Ben je het op basis van die analyse eens met de conclusie van Veilig Thuis?
11. Moet Veilig Thuis in het onderzoek het gesprek met (ex-)partners samen voeren, of met elke partner apart?
 - a. Met hen samen;
 - b. Met elke partner apart.(Lees na het beantwoorden van vraag 11, [het antwoord](#)).
12. Heeft Veilig Thuis voldoende informatie om zicht te hebben op de veiligheidssituatie, als je bovenstaande leest vanuit het aandachtspunt gender?
 - a. Ja, bovenstaande biedt voldoende informatie over de veiligheid.
 - b. Nee, er is meer informatie nodig.(Lees na het beantwoorden van vraag 12, [het antwoord](#)).

Intermezzo

Wat kun je echt zien in deze casus, als je goed kijkt?

In deze casus bestaan vier perspectieven op de situatie: het perspectief van Layla, het perspectief van Rick en het perspectief van beide kinderen. In de fase waarin je werkt aan *directe veiligheid* is het in de eerste plaats belangrijk om zicht te krijgen op de mate waarin sprake is van *onveilige situaties* in alle relaties in het gezin, om vervolgens na te gaan wat nodig is om voor de belangrijkste van die situaties *directe veiligheid* te realiseren, wat betekent dat die onveilige geweldssituaties op zeer korte termijn moeten stoppen. Een gendersensitieve bril helpt je te zien of patronen van macht, controle en afhankelijkheden mogelijk direct onveilige situaties veroorzaken en dus centraal moeten staan in deze fase. Daarnaast helpt gendersensitiviteit om onderliggende problemen op tafel te krijgen en in de fase van risicogestuurde zorg te behandelen voor het creëren van stabiele veiligheid.

Gendersensitief kijken voegt specifieke vragen toe aan een systeemgerichte benadering², namelijk:

- Wie pleegt welk geweld tegen wie, wanneer, hoe en met welke gevolgen?
- Is in de relatie tussen de personen die bij het geweld betrokken zijn sprake van verschillen in macht, gelijkheid en afhankelijkheid?
- In hoeverre speelt bij het geweld een element van controle uitoefenen over de ander een rol?
- In hoeverre zijn direct betrokkenen autonoom (vrij) om eigen keuzes te maken?
- Speelt het geweld zich af binnen een eercultuur?
- Maken opvattingen over hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen het moeilijk voor de directbetrokkenen om te erkennen dat zij pleger of slachtoffer zijn van geweld?
- Maken opvattingen over hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen de directbetrokkenen kwetsbaar voor geweld?
- Dragen opvattingen over hoe jongens en meisjes zich horen te gedragen bij aan het verschil in reactie op de thuissituatie tussen de betrokken kinderen?

Lees na het doornemen van dit intermezzo [de antwoorden](#).

² Zie ook hoofdstuk 5 *Toelichting gendersensitiviteit en systeemgericht werken* voor meer duiding over hoe gendersensitiviteit en systeemgericht werken samen gaan.

Analyse van de risicofactoren

De regie over de casus is inmiddels overgegaan naar het wijkteam. Dat gaat aan de slag met het veiligheidsplan voor directe veiligheid. Als directe veiligheid gerealiseerd is en geborgd met een terugvalplan is de bodem gelegd voor de risicogestuurde zorg.

Het wijkteam gaat dan aan de slag met het maken van een hulpverleningsplan voor stabiele veiligheid. De volgende risicofactoren worden in kaart gebracht:

- de opvoedvaardigheden (welke concrete opvoedingsvaardigheden ontbreken of zijn problematisch) van de ouders;
- het probleemgedrag (welk concreet gedrag) van Jayden;
- het drankmisbruik (hoe ziet dat er precies uit) van Rick;
- de depressie (welk depressief gedrag met name) van Layla;

Bespreek de risicofactoren

Beantwoord met behulp van de invulschema's op de volgende pagina's de volgende vragen:

13. Welke risicofactoren ontbreken in de analyse, als je de situatie gendersensitief bekijkt en kijkt naar de dynamiek tussen de leden van dit gezin?
(Lees na het beantwoorden van vraag 13, [het antwoord](#))
14. Hoe ziet de link tussen de risicofactoren en gender er uit?
15. Hoe beïnvloeden afhankelijkheden de mogelijkheden tot handelen van de betrokkenen?
16. Stel dat in dit geval de rollen m/v waren omgedraaid, zou je dan dezelfde analyse maken?
17. Wat voor vragen zou je stellen, om een vollediger beeld te krijgen, ook van hoe gender hier speelt?

Besteed aandacht aan het handelen van betrokken hulpverleners

18. Speelt gender een rol in hoe de hulpverleners te werk gaan?
19. Hoe kunnen de betrokken hulpverleners meer gendersensitief handelen?
20. (Lees na het beantwoorden van vraag 19, het antwoord [het antwoord](#)).

Invulschema risicofactoren:

Analyse van risicofactoren
Bespreek welke risicofactoren
je in de casusbeschrijving ziet

Observatiepunten
Is dit een risicofactor?
Indien ja, op welke wijze?

(Gezamenlijke) kinderen

Verdeling van arbeid en zorg

Onenigheid over opvoedvragen

(Multi-)problematiek zoals werkloosheid, verslaving

Gedragsproblematiek zoals persoonlijkheidsstoornissen

Veranderingen in de relatie; zwangerschap / willen scheiden /
nieuwe relatie / vreemdgaan

Traditionele opvattingen over man/vrouwrollen en -gedrag bij
de directbetrokkenen of hun sociale omgeving

Mate waarin direct betrokkenen de vrijheid hebben om zelf
beslissingen te nemen

Volwassenen zijn als kind getuige en/of slachtoffer geweest
van HGKM

Zie je nog andere risicofactoren?

Welke?

Invulschema afhankelijkheden:

Analyse van afhankelijkheden Bespreek welke afhankelijkheden je in de casusbeschrijving ziet	Observatiepunten Is deze afhankelijkheid problematisch?
Economische (financiële) afhankelijkheden	Denk o.a. aan kostwinnersstatus, carrièremogelijkheden.
Afhankelijkheid voor huisvesting	
Afhankelijkheid partner in verblijfsrecht	
Afhankelijkheid van zorg en ondersteuning	Denk o.a. aan mantelzorg.
Afhankelijkheid in sociale contacten en netwerk	Denk o.a. aan taalbarrières, fysieke beperkingen, sterke groepscultuur.
Afhankelijkheden in het kader van omgang en gezag na scheiding	

Herstel

Na een tijd is het volgende gerealiseerd:

- Rick en Layla hanteren een gezamenlijke strategie in de opvoeding. Ze zijn zich bewust van de bestaande verschillen tussen hen en weten daarmee om te gaan.
- Alcohol is voor Rick geen vlucht meer en er is geen sprake meer van structureel overmatig alcoholgebruik.
- Layla heeft geleerd om zowel richting Rick als richting Jayden beter voor zichzelf op te komen en grenzen te stellen. Die grenzen worden door Rick en Jayden gerespecteerd.
- Er hebben zich al ruim een half jaar geen onveilige gebeurtenissen meer voorgedaan.

Het vervolg van de hulp heeft als doel de ontwikkeling en participatie van alle gezinsleden of mogelijk te maken of te bevorderen. De schade die de gezinsleden hebben opgelopen vormt daarvoor een belemmering, waarvoor vervolghulp nodig is. Voor ieder gezinslid wordt een individueel ontwikkelplan gemaakt op basis van de eigen mogelijkheden en wensen. Ook daarbij helpt gendersensitiviteit, omdat die alertheid met zich meebrengt op ongelijkheden en patronen die voortvloeien uit de maatschappelijke verwachtingen over man- en vrouwzijn. De vervolghulp kan er dan bijvoorbeeld zo uitzien:

- Mirella heeft weinig aandacht gekregen voor zichzelf, los van haar diabetes. Ze heeft geleerd zich klein te maken en te doen wat er van haar wordt verwacht. Ze moet leren dat ze er mag zijn en hoe ze op een positieve manier voor zichzelf op kan komen en zich ontwikkelen op basis van haar eigen mogelijkheden en wensen.
- Jayden is achter geraakt in zijn emotionele en sociale ontwikkeling en ontvangt extra ondersteuning om die ontwikkeling te stimuleren.
- De relatie tussen Rick en Layla is getekend door de verwachtingen die zij van elkaar hebben en de ongelijkheid die daaruit is gegroeid. Zij moeten leren om elkaar als gelijken te behandelen en te respecteren. Zodra het mogelijk is worden daarvoor gesprekken met Rick en Layla gezamenlijk gevoerd: hetzij gesprekken over hoe zij hun onderlinge relatie, los van de kinderen, verder vorm kunnen geven; hetzij hoe zij het ouderschap in gezamenlijkheid in kunnen vullen als ze besluiten om uit elkaar te gaan.

Beantwoord de volgende vragen:

21. Welke aan gender gerelateerde belemmeringen voor participatie en herstel van ieder gezinslid zijn er bij de start deze fase?
22. Op welke manier kan gender van invloed zijn op de keuze voor wie er welke hulp wordt georganiseerd en met welke intensiteit?
 - a. Hoe voorkom je daarbij dat stereotype opvattingen over gender leiden tot averechtse effecten van de hulp?
23. Welke aspecten, gerelateerd aan gender, dienen in de herstelfase aandacht te krijgen?
 - a. Bij gebruik van de voorbeeldcasussen: kun je in dat kader nog aanvullingen bedenken op de aanpak zoals die in de casus beschreven is?

Antwoorden voorbeeldcasus 1

Het handelen van de politie

(Antwoord op vraag 4: Wat moet de politie doen?)

1. De situatie is weer rustig. De politie kan gaan, na met Layla te hebben afgesproken dat ze hen belt als het die avond niet rustig blijft.
Vervolg: Mogelijk heeft de politie zich hier laten leiden door het feit dat ze Rick persoonlijk kennen en zijn joviale houding. Maar doordat de politie niet heeft doorgevraagd, is niet bekend geworden dat de ruzies al jaren gaande zijn en steeds erger worden. Ook weet de politie niet dat er kinderen in het huis zijn. De politie gaat weg. Rick blijkt zijn rondje om via de kroeg gelopen te hebben en komt dronken thuis. De ruzie begint opnieuw en eindigt erin dat Rick Layla zo hard duwt dat ze door de glazen salontafel valt en ernstige snijwonden oploopt.
2. De politie heeft onvoldoende informatie om een beslissing te kunnen nemen. Ze informeren bij de bureaus die de melding hebben gedaan. Daar horen ze dat de ruzies al jaren gaande zijn en steeds erger worden. Ook vertellen de bureaus dat er twee kinderen in huis zijn. De politie besluit daarop melding te doen bij Veilig Thuis. Ook vragen ze Layla of ze ergens heen kan als het later die avond toch nog escaleert. Layla antwoordt dat ze dan naar haar ouders kan gaan.
Vervolg: Doordat de politie op zoek is gegaan naar aanvullende informatie, is duidelijk geworden dat hier mogelijk sprake is van structurele onveiligheid (partnergeweld en kinderen als getuige). De politie schakelt dan Veilig Thuis in.

Overdracht aan en veiligheidsbeoordeling door Veilig Thuis

Antwoord op vraag 5:

Welke informatie mis je in de overdracht op basis van bovenstaande beschrijving?

De feitelijke beschrijving van de gebeurtenissen in verleden en heden, waardoor de duur en de heftigheid niet naar voren komt. Daarmee zou vanzelf duidelijk zijn geworden dat de kinderen hoogstwaarschijnlijk al geruime tijd en getuige zijn van de heftige conflicten tussen de ouders en hoe ze daarop reageren. De informatie over de mogelijkheden van Layla om ergens heen te gaan als de situatie escaleert.

Antwoord op vraag 6:

Is het nodig dat Veilig Thuis bij het uitvoeren van de veiligheidsbeoordeling de volgende vraag stelt: wie pleegt welk geweld tegen wie, hoe en met welke gevolgen?

1. Ja, de veiligheid kan eigenlijk pas goed worden ingeschat als het antwoord op deze vraag bekend is.
Vervolg: Inderdaad, om goed zicht te krijgen op de onveiligheid moet deze vraag gesteld worden. Het is niet voldoende om te weten dat er vaak ruzies zijn. Pas als duidelijk is wie daarbij welk geweld tegen wie pleegt, op welke manier en wat de gevolgen zijn en dus ook: de ernst van het geweld, ontstaat zicht op de onveilige situaties. Daarbij is het belangrijk om oog te hebben voor verschillen in macht, controle en afhankelijkheid die maken dat de ene persoon vaker of ernstiger slachtoffer is van het geweld of minder mogelijkheden heeft om zich aan het geweld te onttrekken. Onveilige gebeurtenissen die voortvloeien uit verschillen in macht, controle en afhankelijkheid kunnen zeer ernstig van aard zijn.
Doordat Veilig Thuis deze vraag stelt, moet ze in gesprek gaan met de directbetrokkenen. Er zijn immers geen andere bronnen die hier informatie over bevatten.

2. Nee, deze vragen voeren te ver voor de fase van veiligheidsbeoordeling.

Vervolg: Als deze vraag niet gesteld wordt, kunnen signalen van ernstige onveiligheid verborgen blijven. Het doet er namelijk toe wie welk geweld pleegt (wat zou je zien en horen als je erbij aanwezig was geweest), op welke manier, naar aanleiding waarvan en de afloop van het onveilige incident. We moeten begrijpen wat de ernst en het effect van dat geweld zijn. Door te vragen wie welke geweld tegen wie, hoe en met welke gevolgen pleegt, moet ook gekeken worden naar verschillen in macht, controle en afhankelijkheid die maken dat de ene persoon vaker of ernstiger slachtoffer is van het geweld of minder mogelijkheden heeft om zich aan het geweld te onttrekken. Onveilige situaties die mede voortvloeien uit verschillen in macht, controle en afhankelijkheid kunnen zeer ernstig van aard zijn en het is belangrijk om daar tijdig zicht op te krijgen.

Als Veilig Thuis deze vraag niet stelt, kunnen ze het veiligheidsrisico te laag inschatten.

Het Handelen van Veilig Thuis

Antwoord op vraag 11:

Moet Veilig Thuis het gesprek met Rick en Layla ieder apart voeren, of juist met hen samen?

1. Veilig Thuis moet het gesprek met hen samen voeren.

Vervolg: Hoewel het inzicht kan geven in de dynamiek tussen Rick en Layla, is het toch belangrijk eerst het gesprek met hen apart te voeren. Zo lang je niet zeker bent over de mate van het geweld en de gelijkwaardigheid van beide partners in zowel het geweld als in de relatie, is het verstandig gesprekken met partners apart te voeren. Als er dan sprake is van ongelijkwaardigheid, is de kans groter dat je daar zicht op krijgt.

2. Veilig Thuis moet het gesprek met hen apart voeren.

Vervolg: Inderdaad. Zo lang je niet zeker bent over de mate van het geweld en de gelijkwaardigheid van beide partners in zowel het geweld als in de relatie, is het verstandig gesprekken met partners apart te voeren. Als er dan sprake is van ongelijkwaardigheid of angst, is de kans groter dat je daar zicht op krijgt.

Antwoord op vraag 12:

Heeft Veilig Thuis voldoende informatie om zicht te hebben op de veiligheidssituatie, als je bovenstaande leest vanuit het aandachtspunt gender?

1. Ja, bovenstaande biedt voldoende informatie over de veiligheid.

Vervolg: als VT hier stopt met informatie verzamelen, wordt een aantal signalen gemist, namelijk:

- Het geweld is asymmetrisch en er zijn signalen van stereotype rolpatronen in het geweld: Rick en Jayden plegen geweld, Layla verdedigt zichzelf wel maar vergoelijkt het ook. Het is belangrijk om na te gaan wat de precieze triggers van het geweld zijn en welke rol macht, dwang en controle, ongelijkheid en afhankelijkheid spelen in het ontstaan maar ook in het voortduren van het geweld.
- Het geweld veroorzaakt angst bij Layla: dusdanig, dat ze af en toe met de kinderen naar haar ouders gaat. Het is belangrijk om na te gaan wat deze angst veroorzaakt en of er in het verleden dingen gebeurd zijn die de angst dat het uit de hand loopt voeden.
- Er is onvoldoende zicht op hoe de problematiek van de ouders samenhangt met het geweld. Het wordt gezien als triggers, maar zijn ze dat wel? De depressie van Layla kan ook voortkomen uit het geweld en de beperkte mogelijkheden om daar een eind aan te maken; het drankmisbruik van Rick kan ook een symptoom zijn van het niet kunnen dealen met de thuis- en werksituatie.
- Er wordt nauwelijks gesproken over Mirella: zij lijkt zich vrijwel onzichtbaar te maken. Ook dat is een signaal waarop moet worden doorgepakt: wat doet het geweld met Mirella?

2. Nee, er is meer informatie nodig.

Vervolg: Er is inderdaad meer informatie nodig en wel om de volgende redenen, die blijken uit de beschrijving (H7, vervolg VT):

- Het geweld is asymmetrisch en er zijn signalen van stereotype rolpatronen in het geweld: Rick en Jayden plegen geweld, Layla verdedigt zichzelf wel maar vergoelijkt het ook. Het is belangrijk om na te gaan wat de precieze triggers van het geweld zijn en welke rol macht, dwang en controle, ongelijkheid en afhankelijkheid spelen in het ontstaan maar ook in het voortduren van het geweld.
- Het geweld veroorzaakt angst bij Layla: dusdanig, dat ze af en toe met de kinderen naar haar ouders gaat. Het is belangrijk om na te gaan wat deze angst veroorzaakt en of er in het verleden dingen gebeurd zijn die de angst dat het uit de hand loopt voeden.
- Er is onvoldoende zicht op hoe de problematiek van de ouders samenhangt met het geweld. Het wordt gezien als triggers, maar zijn ze dat wel? De depressie van Layla kan ook voortkomen uit het geweld en de beperkte mogelijkheden om daar een eind aan te maken; het drankmisbruik van Rick kan ook een symptoom zijn van het niet kunnen dealen met de thuis- en werksituatie.
- Er wordt nauwelijks gesproken over Mirella: zij lijkt zich vrijwel onzichtbaar te maken. Ook dat is een signaal waarop moet worden doorgepakt: wat doet het geweld met Mirella?

Intermezzo

Wat kun je echt zien in deze casus, als je goed kijkt?

Kijken we met deze bril in deze fase naar de directbetrokkenen in deze casus dan:

- Zien we een vrouw die bang is voor haar man als gevolg van het geweld in het gezin.
- Zien we een vrouw die een depressie ontwikkelt als gevolg van de onmacht die ze voelt om de situatie te veranderen.
- Zien we een vader die geweld gebruikt om grip te krijgen op het gedrag van zijn zoon.
- Zien we kinderen die opgroeien met het beeld van een vader die agressief reageert op wat hem niet zint en een moeder die daar onvoldoende tegen is opgewassen.
- Zien we kinderen die in hun reactie signalen laten zien van het kopiëren van deze rolpatronen: een jongen die agressief wordt en een meisje dat zich onzichtbaar maakt.

Dus: tijdens het handelen om de onveiligheid te stoppen zal gendersensitief kijken je ondersteunen om een patroon van macht en controle, de dynamiek en de ernst steeds duidelijker te zien.

Wat gaat er in deze casus mis als je niet gendersensitief handelt?

- Dan mis je het signaal dat uitgaat van de angst van Layla voor Rick (die zit namelijk in het laatste stukje van de vraag 'Wie pleegt welk geweld tegen wie, wanneer, hoe en met welke gevolgen?'). Die angst wijst op een disbalans in de relatie en in de toepassing van het geweld en daarmee op een belangrijk veiligheidsrisico.
- Dan mis je het patroon van intergenerationele overdracht: Jayden kopieert het gedrag van zijn vader en daarmee het traditionele rolpatroon.
- Dan mis je het signaal van trauma bij Mirella: zij vlucht als het ware weg in onzichtbaarheid.
- Dan beoordeel je het geweld mogelijk onterecht als wederzijds geweld tussen gelijkwaardige individuen die daarmee niet zozeer elkaar, maar vooral hun kinderen beschadigen. Een focus op het effect van geweld bij de kinderen heeft in de praktijk vaak als gevolg dat er alleen aandacht is voor de schade bij de kinderen en de schade bij de partners over het hoofd wordt gezien. In deze casus blijft de onveiligheid van Layla dan buiten beeld.

Analyse risicofactoren

Antwoord op vraag 13:

Welke risicofactoren ontbreken in dit rijtje, als je de situatie gendersensitief bekijkt en kijkt naar de dynamiek tussen de leden van dit gezin?

- het gebrek aan betrokkenheid van vader bij de trajecten voor Jayden en Rick en de rol van Rick als vader in het gezin;
- de financiële afhankelijkheid die Layla voelt ten opzichte van Rick;
- het onderliggende patroon onder de onveilige situaties tussen Layla en Rick, waarbij Rick zich opstelt als strenge vader en Layla als bezorgde moeder;
- de angst die het geweld door Rick veroorzaakt bij Layla want dit is een onveilige situatie en moet meegenomen worden bij het realiseren van de directe veiligheid.

Verschil wel en niet gendersensitief handelen

Antwoord op vraag 19:

In het vervolg van deze casus zijn twee varianten uitgewerkt van hoe de casus verder verloopt: een variant die het verloop schetst als niet gendersensitief wordt gehandeld, en een variant die het verloop schets als er wel gendersensitief wordt gehandeld. Lees beide beschrijvingen in de aangegeven volgorde en probeer te identificeren wat maakt dat de tweede variant gendersensitief is.

Het verloop als niet gendersensitief gehandeld wordt:

- Het jeugdhulptraject aan Jayden wordt voortgezet en Rick blijft daarin afwezig. Dat versterkt de dynamiek tussen Rick en Layla, die tot de ruzies leidt: Layla wordt geleerd hoe ze om kan gaan met het gedrag van Jayden, maar Rick houdt vast aan de overtuiging dat er gewoon een harde hand nodig is. Dat Rick niet bij dit traject betrokken wordt, houdt ook het gedrag van Jayden in stand: de dynamiek tussen Rick en Jayden is namelijk een belangrijke oorzaak voor het probleemgedrag maar er is geen aandacht voor de conflicthantering van hen beiden in die dynamiek. Ondanks de inzet van intensieve thuisbegeleiding escaleert het gedrag van Jayden verder, wat uiteindelijk resulteert in een uithuisplaatsing van Jayden.
- Rick zoekt zelf hulp voor zijn drankmisbruik. Het wijkteam prijst hem voor het nemen van zijn verantwoordelijkheid hierin maar verbindt dit niet aan andere trajecten binnen dit gezin. De hulp heeft niet het beoogde effect. Rick erkent het probleem wel, maar de hulp staat los van de problemen thuis, die blijven: Rick voelt zich onmachtig omdat hij niet in staat is de boel thuis goed onder controle te houden, en bovendien wordt zijn rol als kostwinner bedreigd doordat zijn baas genoeg heeft van zijn slechte werk na een avond flink drinken. Daardoor lukt het niet om het patroon van drankmisbruik te doorbreken. Ook hier ligt escalatie in het verschiet.
- Layla blijft in behandeling bij de ggz. Daar komt wel de dynamiek in het gezinssysteem aan bod als oorzaak voor de depressieve gevoelens van Layla, maar blijft het traject gericht op Layla als individu. Het rolpatroon waar Rick en Layla in gevangen zitten, dat mede bijdraagt aan de depressie doordat er verwachtingen uit voortvloeien waar Layla niet aan kan voldoen, blijft buiten beeld. Layla wordt zich door dit traject meer bewust van de dynamiek in het gezin en het effect dat die op haar heeft, maar ze krijgt geen tools aangereikt om daar iets aan te doen. Uiteindelijk stopt Layla met de gesprekken omdat ze haar niet verder helpen.³

³ Zie ook hoofdstuk 5 Toelichting gendersensitiviteit en systeemgericht werken voor meer duiding over hoe gendersensitiviteit en systeemgericht werken samen gaan.

Het verloop als gendersensitief gehandeld wordt:

Een gendersensitieve aanpak combineert de inzet op de risicofactoren die het wijkteam herkent met de risicofactoren die vanuit gendersensitiviteit worden herkend en voegt deze samen in een systeemgerichte aanpak die aansluit op de dynamiek tussen de leden van dit gezin:

- Allereerst wordt de angst van Layla voor Rick onderzocht: in hoeverre is dit een symptoom van een ongelijke machtsbalans tussen hen? Alleen als blijkt dat Rick en Layla op voet van gelijkwaardigheid kunnen participeren, worden de vervolgstappen hieronder in gezamenlijkheid gezet. Is die gelijkwaardigheid er niet (bijvoorbeeld omdat Rick controle uit kan oefenen over de beslissingen van Layla of Layla zich uit angst voor de reactie van Rick niet vrij voelt om open te zijn) dan worden zij apart in de vervolgstappen betrokken.
- Jayden heeft geleerd om de confrontatie te zoeken als hij zijn zin niet krijgt en is hyperalert op signalen van onveiligheid. Hij moet nu leren om zijn woede en frustratie op een andere manier te uiten en meer op zijn gemak te zijn.
- Er wordt een grondige analyse gemaakt van de onderliggende relatiepatronen in het gezin, door een daarin gespecialiseerde hulpverlener met behulp van een passend instrumentarium. Dit gebeurt samen met de gezinsleden zelf, zodat zij als het ware hun eigen analyse maken en op die manier inzicht krijgen in hoe de dynamiek die tot het geweld leidt ontstaat. De vervolgstappen zijn afhankelijk van de uitkomst van die analyse, en kunnen bijvoorbeeld gericht zijn op:
 - het wegnemen van de onenigheid over opvoedingsvraagstukken: er komt een traject voor intensieve thuisbegeleiding en opvoedondersteuning waar beide ouders een even grote rol in spelen. In dat traject is aandacht voor de verwachtingen die de ouders van zichzelf en elkaar als opvoeders hebben; en wordt gewerkt aan een gezamenlijke strategie. Daarbij is ook aandacht voor hoe Rick zijn vaderrol passend vorm kan geven richting zowel Jayden als Mirella. Dit traject is gekoppeld aan jeugdhulp voor Jayden. Zo staat de beoogde verandering van het gedrag van Jayden niet meer los van de daarvoor benodigde verandering in de interactie tussen Rick en Layla als vader en moeder met Jayden.
 - het wegnemen van de oorzaak voor het drankmisbruik. Dit blijkt een manier voor Rick te zijn om te vluchten uit situaties thuis waarin hij zich onmachtig voelt: bijvoorbeeld als Jayden niet naar hem luistert en Layla zich verzet tegen de manier waarop hij daarmee omgaat. Rick krijgt hulp bij zijn verslaving, en die hulp is gekoppeld aan het alternatieve handelingsperspectief dat hem wordt aangereikt vanuit de opvoedondersteuning.
 - de ongelijkwaardigheid tussen Rick en Layla in hun relatie. Layla krijgt een traject waarin haar wordt geleerd beter voor zichzelf op te komen en haar eigen grenzen te stellen. Rick wordt bij dat traject betrokken, zodat hij begrijpt waarom het belangrijk is dat zij dit leert.

Wat maakt deze tweede variant gendersensitief?

Antwoord:

- onderzoek naar (on)gelijkwaardigheid in de relatie tussen Rick en Layla en aanpassen van de hulp daarop;
- aandacht voor verwachtingen, rolpatronen, controle, macht en ongelijkheid in de diepgaande analyse van de dynamiek in het gezinssysteem;
- de gezinsleden daar zelf ook inzicht in geven;
- aandacht voor gelijkwaardigheid in de ouderschapsrol van vader en moeder: gelijke rechten maar ook gelijke plichten.

8. Voorbeeldcasus 2

Thomas & Stefanie

De situatieschets

(*typering casus: complexe scheiding/intiem terreur*)

Stefanie (36) en Thomas (46) zijn recent na een relatie van 17 jaar uit elkaar gegaan. Ze zijn elkaars jeugdliefdes en hebben samen drie kinderen. Jessica van 16, Harmen van 14 en Sofie van 2,5 jaar. Stefanie is op haar 19e zwanger geworden van Thomas. Op dat moment is zij gestopt met haar beroepsopleiding en sinds de geboorte van Jessica zorgt Stefanie fulltime voor de kinderen en het huishouden. Zo'n vijf jaar geleden, toen het financieel minder ging, heeft Stefanie een korte periode in een schoenenwinkel gewerkt. Thomas heeft vanaf zijn 17^e fulltime in de bouw gewerkt en is vier jaar geleden voor zichzelf begonnen. De twee oudste kinderen gaan naar dezelfde middelbare school. Sofie gaat sinds kort, op advies van het consultatiebureau, twee dagen in de week naar de voorschoolse educatie, i.v.m. een lichte taalontwikkelingsachterstand. Ook is Sofie kort gezien door een logopedist. Harmen is een echte gamer, trekt zich dan terug op zijn eigen kamer en blowt daar af en toe bij. Jessica, de oudste dochter, doet het goed op school, maar kan thuis een echte puber zijn. Ze is gek op haar zusje, doet ook veel samen met en voor Sofie. Met regelmaat brengt Jessica haar zusje naar de voorschoolse educatie, waardoor ze dan wel wat te laat voor school is.

Stefanie is opgegroeid bij haar moeder en heeft haar vader nooit gekend. Stefanie heeft zich altijd voorgenomen het zelf anders te doen. De moeder van Stefanie zag de relatie met Thomas door het grote leeftijdsverschil vanaf het begin niet zitten. Dat er vervolgens vroeg in de relatie een kind geboren werd en Stefanie daar bovenop ook nog stopte met haar opleiding zette de relatie van Stefanie met haar moeder op scherp. Stefanie en haar moeder hebben flinke discussies gehad. Thomas voelde zich door zijn schoonmoeder niet geaccepteerd. De conflicten leveren zo veel spanning op dat Stefanie, rond de geboorte van Harmen, op aandringen van Thomas uiteindelijk ervoor kiest om het contact met haar moeder te verbreken.

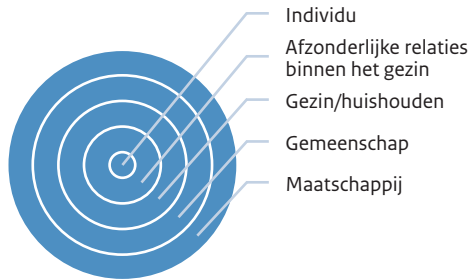
De geboorte van Sofie heeft het evenwicht in de relatie van Stefanie en Thomas verstoord. Voor haar gevoel staat Stefanie er sinds een paar jaar helemaal alleen voor thuis. Met het starten van zijn eigen bedrijf heeft Thomas het nog drukker gekregen. Hij is minder thuis, druk met opdrachten of de financiën. Doordeeweeks is hij ook veel op pad om de contacten te onderhouden voor zijn eenmanszaak, en elke zaterdagavond heeft hij zijn vaste vriendenavond. Thomas heeft een druk leven. Toch vindt hij altijd tijd om 's middags na school langs huis te rijden om te zien of iedereen goed is thuis gekomen. Stefanie heeft haar schoolvriendinnen in de loop van de jaren steeds minder gezien. Hun levens werden te verschillend. Stefanie kreeg haar gezin terwijl haar vriendinnen naar school gingen, baantjes hadden en uitgingen.

Stefanie voelt zich inmiddels niet meer gelukkig in de relatie. Met de puberteit van Jessica en de geboorte van Sofie ontstaat bij haar de behoefte om het contact met haar moeder weer op te zoeken. De gesprekken met haar moeder leiden ertoe dat ze de relatie met Thomas wil verbreken, maar ze ziet geen mogelijkheden om met haar kinderen een eigen leven op te bouwen. Ze heeft geen eigen woning, geen eigen inkomen en geen vervolgopleiding afgemaakt. Ze heeft geen zicht op haar financiële mogelijkheden. Thomas is goed met financiën en heeft in hun relatie alles geregeld voor zijn eigen bedrijf en het gezin. Stefanie heeft dat altijd fijn gevonden want zij heeft zelf niets met geld.

Als Thomas erachter komt dat Stefanie weer contact heeft met haar moeder, ontstaan daar ruzies over. Op een dag vindt er een heftige ruzie plaats tussen Thomas en Stefanie, waar Jessica zich mee bemoeit. Als Thomas haar opzij duwt valt ze ongelukkig en breekt haar arm. Dat is het moment waarop de moeder van Stefanie ingrijpt: ze haalt Stefanie over om met de kinderen bij haar te komen wonen.

Beantwoord aan de hand van de situatieschets de volgende vragen

1. In welke onderdelen van de situatieschets herken je elementen van genderrollen en -verwachtingen)?
Kijk daarbij naar de verschillende lagen van het ecologisch model:

Voorbeeldvragen ecologisch model

- Individu: met welke rolpatronen en verwachtingen is iemand opgevoed?
- Relaties binnen gezin: worden relaties bepaald door traditionele opvattingen en verwachtingen over mannen en vrouwen?
- Gezin/huishouden: hoe is de taakverdeling tussen ouders binnen het gezin?
- Gemeenschap: welke normen t.a.v. mannen en vrouwen gelden binnen de sociale groep?
- Maatschappij: welke maatschappelijke normen beïnvloeden de gelijkheid binnen de relaties in dit gezin?

2. Waar zie je samenhangen tussen gender, conflict en geweld?

Het incident

Het is vrijdagmiddag en de politie komt ter plaatse op het adres van de moeder van Stefanie. Ze zijn gebeld door de moeder van Stefanie over dat de ex van haar dochter agressief in de voortuin staat, voortdurend aanbelt, door de brievenbus roept en weigert de tuin te verlaten. Als de politie aankomt treffen ze Thomas inderdaad in de tuin aan, maar ervaren ze geen agressie vanuit hem. De politie legt aan Thomas uit waarom ze zijn gekomen en vraagt aan Thomas wat er aan de hand is. Thomas legt rustig uit dat zijn ex-vrouw niet meewerkt aan de afgesproken omgangsregeling. De afspraak is dat de kinderen dit weekend bij hem komen logeren en hij heeft alles al klaar staan. Hij laat de afspraken op papier zien en geeft aan dat dit zo moeizaam gaat omdat zijn ex-vrouw de kinderen onder druk zet en zijn schoonmoeder hem nooit geaccepteerd heeft. Een van de agenten wordt door Stefanie binnen gelaten en vraagt haar naar de situatie. In de woonkamer zitten Stefanie en de twee jongste kinderen. Ze ziet drie gepakte tassen in de gang en vraagt of die van de kinderen zijn. Stefanie bevestigt dit en geeft aan dat haar oudste puberende dochter boven op haar kamer zit en er geen zin in heeft en ze zegt "ik kan ze toch niet dwingen"? Stefanie oogt duidelijk niet op haar gemak, ze kijkt de politieagent niet direct aan.

Bespreek het incident

Beantwoord de volgende vragen:

3. Waar zie je mogelijke samenhangen met gender als je kijkt naar:
 - De aard, ernst en richting van het geweld;
 - Het gedrag van de directbetrokkenen;
 - De reactie van andere aanwezigen (politie, burens, omstanders)?

Let bij het beantwoorden van de vragen steeds op:

- Opvattingen over mannelijke en vrouwelijke rolpatronen
- Wederzijdse verwachtingen
- Ongelijkheid in macht en afhankelijkheid
- Elementen van dwang en controle
- Daarbij kijkend naar ouders en kinderen
- En druk vanuit de sociale omgeving/maatschappij

4. Wat betekent dat voor het handelen door de politie ter plaatse?
 - a. De politie zal aan Stefanie uitleggen dat ze als moeder moet meewerken aan de omgangsregeling van vader met de kinderen. Als de situatie weer rustig is, kan de politie gaan.
 - b. De politie heeft onvoldoende informatie om een beslissing te kunnen nemen en moet ter plaatse meer informatie verzamelen.
 (Lees na het beantwoorden van vraag 4 [het antwoord](#)).

Overdracht aan Veilig Thuis en veiligheidsbeoordeling

Doordat de politie het gesprek individueel met Stefanie en Jessica is aangegaan en er meer bekend is geworden over de voorgeschiedenis van de relatie tussen Stefanie en Thomas, is duidelijk geworden dat het verhaal over de omgangsregeling niet klopt en er mogelijk sprake is van onveiligheid. De politie besluit om voor nu de kinderen bij moeder te laten. Hierop informeert de politie Thomas en vraagt hem te vertrekken. Thomas gaat vervolgens compleet door het lint; hoe kan het dat de politie zijn recht niet erkent? Hierop neemt de politie hem mee en doet een melding bij Veilig Thuis.

Veilig Thuis ontvangt de politiemelding, waarin staat dat Thomas te keer ging bij de overdracht van de kinderen in het kader van de omgang, waarvan overigens onduidelijk is of die überhaupt op dat moment moest plaatsvinden. Dat ouders recent uit elkaar zijn gegaan, dat de oudste dochter niet meer naar vader mee wil en dat hierover veelvuldig ruzie is. Conform het Handelingsprotocol voert Veilig Thuis de veiligheidsbeoordeling uit.

Uit de veiligheidsbeoordeling van Veilig Thuis blijkt dat er maar weinig instanties bij dit gezin betrokken zijn, op wat lichte hulp voor het jongste kind na. Omdat er op dit moment sprake is van een crisis, schakelt VT de crisisdienst Jeugd in. Zij gaan in gesprek met Stefanie en Thomas.

Bespreek de overdracht aan VT en de veiligheidsbeoordeling

Beantwoord de volgende vragen:

5. Welke informatie mis je in de overdracht, bekeken vanuit de rol die gender kan spelen? (Lees na het beantwoorden van vraag 5, [het antwoord](#)).
6. Is het nodig dat degene die de veiligheidsbeoordeling uitvoert de volgende vraag stelt: Wie pleegt in deze relatie welk geweld, tegen wie, hoe en met welke gevolgen?
 - a. Ja, de veiligheid kan eigenlijk pas goed worden ingeschat als het antwoord op deze vraag bekend is.
 - b. Nee, deze vragen voeren te ver voor de fase van veiligheidsbeoordeling. (Lees na het beantwoorden van vraag 6, [het antwoord](#)).

Vervolg Veilig Thuis/crisisdienst

Omdat de crisisdienst niet alleen gesproken heeft met Stefanie en Thomas maar ook de twee oudste kinderen (Jessica en Harmen), de moeder van Stefanie en de school van de twee oudste kinderen krijgt de crisisdienst meer zicht op de hele situatie. Dat beeld is als volgt:

- Thomas geeft aan dat de omgangsregeling niet soepel loopt. Volgens Thomas ligt dat met name bij zijn schoonmoeder die hem al zeventien jaar niet ziet zitten. Hij vindt dat frustrerend en uit daarbij wel eens zijn ongenoegen. Hij doet erg zijn best om Stefanie te ondersteunen bij het weer opbouwen van een zelfstandig leven. Daarom mogen de kinderen grotendeels bij haar zijn en ondersteunt hij hen ook financieel. Thomas zegt in het gesprek met de crisisdienst Jeugd dat hij gek is op zijn kinderen: “Ze zijn mijn alles. Ik werk keihard, maar als ik vrij ben wil ik ze zien. Ik ben niets zonder hen.” Thomas vertelt ook dat hijzelf als klein kind beide ouders heeft verloren en daarna tot zijn 16^e bij zijn tien jaar oudere broer heeft gewoond, die eigenlijk niet voor hem kon zorgen.
- Stefanie schetst een ander beeld van de relatie dan Thomas. Ze is bang voor haar ex-partner. Er is wel eens geslagen, maar ze ervaart vooral veel controle van Thomas en ze verwacht eigenlijk dat hij haar niet los zal laten: “Hij rijdt ook hier bij het huis van mijn moeder regelmatig langs en wil altijd weten waar de kinderen zijn. Hij duldt geen nee of dat ik hem even laat wachten op een reactie en hij verwacht dat de kinderen ook buiten de omgangsregeling om met hen meegaan, als hij daar om vraagt.” Ook zegt ze dat Thomas wel eens bedreigd heeft dat als ze niet meewerkt, hij er voor zou zorgen dat ze de kinderen nooit meer zou zien. Ze wil bij hem weg, maar heeft geen idee hoe ze dat moet doen, omdat ze volledig aan de grond zit: geen inkomen, geen huis en geen opleiding. En haar kinderen hebben ook recht op een vader. Ook voelt ze zich sociaal geïsoleerd: behalve haar moeder heeft ze eigenlijk niemand. Stefanie geeft toestemming om met haar moeder en kinderen te gaan praten.
- Jessica bevestigt het verhaal van haar moeder. Ze ziet dat haar moeder bang voor Thomas is en geen nee durft te zeggen. Ze vertelt de crisisdienst dat haar vader haar heel vaak vraagt waar ze is, en dat ze er klaar mee is om dat elke keer te appen.
- Harmen heeft de crisisdienst verteld dat zijn ouders vaak ruzie hebben, en dat het er dan best heftig aan toegaat: zijn ouders schreeuwen dan tegen elkaar en hij heeft ook wel eens gehoord dat er geslagen is. Maar dat hij ook wel graag naar zijn vader gaat, dan kan hij met hem gamen. Want zijn gameconsole past niet bij oma.
- Oma vermoedt wel het een en ander, maar heeft vooral ingezet op een scheiding. Ze lijkt instanties te wantrouwen en het vooral zelf op te willen lossen.
- Er is niet onderzocht of de ontwikkelingsachterstand van Sofie verband houdt met de thuissituatie.
- Uitvraag bij de school van de twee oudste kinderen levert op dat er wel aandachtspunten voor de kinderen individueel zijn, maar geen signalen van een relatie met geweld.
- Er zijn geen signalen van fysiek onveilige situaties of fysiek geweld van vader richting de kinderen.

De crisisdienst concludeert dat er indicaties zijn van een lang verleden van geweld en controle. Er lijkt sprake van sterk controlerend geweld dat nooit naar buiten is gekomen. Nu de oudste dochter zich tegen die controle verzet ontstaat zicht op de ongelijkwaardige situatie, het geweld en de dreiging die uit gaat van Thomas. Ook concludeert de crisisdienst dat er signalen van stalking zijn (het patroon van langsrijden van Thomas, met regelmaat willen weten waar iedereen is, en de uitingen in het gesprek met de crisisdienst: ze zijn mijn alles, ik ben niets zonder hen, etc.). De crisisdienst schakelt met VT voor de veiligheidsvoorwaarden om de directe veiligheid te organiseren: het geweld moet stoppen, de stalking moeten stoppen en de dreigingen van vader naar moeder over de kinderen moeten stoppen. Ook worden er door de crisisdienst veiligheidsafspraken gemaakt over de overdracht van de kinderen. De omgang van vader met de kinderen wordt voorlopig uitgevoerd met begeleide overdracht door een jeugdhulpverlener. Die haalt de kinderen op bij het huis van oma en brengt ze naar vader en vice versa. Vader mag buiten de omgangsmomenten niet in de buurt van de kinderen komen. En vader mag voorlopig niet in de buurt van moeder en oma komen.

Bespreek de informatie die de crisisdienst heeft verzameld over de casus

Beantwoord de volgende vragen:

7. Wat zijn de directe triggers ('red flags') voor het geweld?
8. Kun je die triggers relateren aan elementen van gender?
9. Hoe schat je de gevolgen daarvan voor de (on)veiligheid in?
10. Ben je het op basis van die analyse eens met de conclusie van de crisisdienst?
11. Moet de crisisdienst in het onderzoek het gesprek met (ex-)partners samen voeren, of met elke partner apart?
 - a. met hen samen;
 - b. met elke partner apart.
 (Lees na het beantwoorden van vraag 11, [het antwoord](#)).
12. Hebben VT en de crisisdienst voldoende informatie om zicht te hebben op de veiligheidssituatie, als je bovenstaande leest vanuit het aandachtspunt gender?
 - a. Ja, bovenstaande biedt voldoende informatie over de veiligheid.
 - b. Nee, er is meer informatie nodig.
 (Lees na het beantwoorden van vraag 12, [het antwoord](#)).

Intermezzo

Wat kun je echt zien in deze casus, als je goed kijkt?

In deze casus bestaan verschillende perspectieven op de situatie: het perspectief van Stefanie, het perspectief van Thomas en het perspectief van de drie kinderen. In de fase waarin je werkt aan *directe veiligheid* is het in de eerste plaats belangrijk om zicht te krijgen op de mate waarin sprake is van *onveilige situaties* in alle relaties in het gezin, om vervolgens na te gaan wat nodig is om voor de belangrijkste van die situaties *directe veiligheid* te realiseren, wat betekent dat die onveilige geweldssituaties op zeer korte termijn moeten stoppen. Een gendersensitieve bril helpt je te zien of patronen van macht, controle en afhankelijkheden mogelijk direct onveilige situaties veroorzaken en dus centraal moeten staan in deze fase. Daarnaast helpt gendersensitiviteit om onderliggende problemen op tafel te krijgen en in de fase van risicogestuurde zorg te behandelen voor het creëren van stabiele veiligheid.

Gendersensitief kijken voegt specifieke vragen toe aan een systeemgerichte benadering⁴, namelijk:

- Wie pleegt welk geweld tegen wie, wanneer, hoe en met welke gevolgen?
- Is in de relatie tussen de personen die bij het geweld betrokken zijn sprake van verschillen in macht, gelijkheid en afhankelijkheid?
- In hoeverre speelt bij het geweld een element van controle uitoefenen over de ander een rol?
- Speelt het geweld zich af binnen een eercultuur?
- Maken opvattingen over hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen het moeilijk voor de directbetrokkenen om te erkennen dat zij pleger of slachtoffer zijn van geweld?
- Maken opvattingen over hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen de directbetrokkenen kwetsbaar voor geweld?
- Dragen opvattingen over hoe jongens en meisjes zich horen te gedragen bij aan het verschil in reactie op de thuissituatie tussen de betrokken kinderen?

Lees na het doornemen van dit intermezzo [de antwoorden](#).

⁴ Zie ook hoofdstuk 5 *Toelichting gendersensitiviteit en systeemgericht werken* voor meer duiding over hoe gendersensitiviteit en systeemgericht werken samen gaan.

Analyse van risicofactoren

Als directe veiligheid gerealiseerd is en geborgd met een terugvalplan is de bodem gelegd voor de risicogestuurde zorg. Thomas houdt zich aan de veiligheidsafspraken die gemaakt zijn omtrent de omgang en de regie over de casus is inmiddels overgegaan naar het wijkteam. Dat gaat aan de slag met de volgende risicofactoren:

- uitvoeren van de omgangsregeling: van begeleide overdracht naar onbegeleide omgang;
- vormgeven gezamenlijk ouderschap na scheiding.

Bespreek de risicofactoren

Beantwoord met behulp van de invulschema's op de volgende pagina's de volgende vragen:

13. Welke risicofactoren ontbreken in de analyse van het wijkteam, als je de situatie gendersensitief bekijkt en kijkt naar de dynamiek tussen de leden van dit gezin?
(Lees na het beantwoorden van vraag 13, [het antwoord](#)).
14. Hoe ziet de link tussen de risicofactoren en gender er uit?
15. Hoe beïnvloeden afhankelijkheden de mogelijkheden tot handelen van de betrokkenen?
16. Stel dat in dit geval de rollen m/v waren omgedraaid, zou je dan dezelfde analyse maken?
17. Wat voor vragen zou je stellen, om een vollediger beeld te krijgen, ook van hoe gender hier speelt?

Besteed aandacht aan het handelen van betrokken hulpverleners

18. Speelt gender een rol in hoe de hulpverleners te werk gaan?
19. Hoe kunnen de betrokken hulpverleners meer gendersensitief handelen?
(Lees na het beantwoorden van vraag 19, [het antwoord](#)).

Invulschema risicofactoren:

Analyse van risicofactoren Bespreek welke risicofactoren je in de casusbeschrijving ziet	Observatiepunten Is dit een risicofactor? Indien ja, op welke wijze?
(Gezamenlijke) kinderen	
Verdeling van arbeid en zorg	
Onenigheid over opvoedvragen	
(Multi-)problematiek zoals werkloosheid, verslaving	
Gedragsproblematiek zoals persoonlijkheidsstoornissen	
Veranderingen in de relatie; zwangerschap / willen scheiden / nieuwe relatie/ vreemdgaan	
Traditionele opvattingen over man/vrouwrollen en -gedrag bij de directbetrokkenen of hun sociale omgeving	
Mate waarin direct betrokkenen de vrijheid hebben om zelf beslissingen te nemen	
Volwassenen zijn als kind getuige en/of slachtoffer geweest van HGKM	
Zie je nog andere risicofactoren?	Welke?

Invulschema afhankelijkheden:

Analyse van afhankelijkheden Bespreek welke afhankelijkheden je in de casusbeschrijving ziet	Observatiepunten Is deze afhankelijkheid problematisch?
Economische (financiële) afhankelijkheden	Denk o.a. aan kostwinnersstatus, carrièremogelijkheden.
Afhankelijkheid voor huisvesting	
Afhankelijkheid partner in verblijfsrecht	
Afhankelijkheid van zorg en ondersteuning	Denk o.a. aan mantelzorg.
Afhankelijkheid in sociale contacten en netwerk	Denk o.a. aan taalbarrières, fysieke beperkingen, sterke groepscultuur.
Afhankelijkheden in het kader van omgang en gezag na scheiding	

Herstel

Na een tijd is het volgende gerealiseerd:

- Er een omgangregeling voor Harmen en Sofie afgesproken waar zowel Stefanie als Thomas zich in kunnen vinden. Thomas accepteert dat oma de kinderen bij hem brengt en ophaalt. Hij accepteert dat Jessica op dit moment niet toe is aan contact met hem.
- Er hebben zich al ruim een half jaar geen onveilige gebeurtenissen meer voorgedaan.

Binnen dit gezin zijn er diverse vormen van schade zichtbaar van het onveilige verleden. Het vervolg van de hulp is gericht op het herstel van deze schade. Vanuit een systeemgerichte analyse van de patronen in dit gezin ligt de focus in de herstelfase op individuele ondersteuningstrajecten van de gezinsleden waarbinnen aandacht is voor de systeem patronen. Ook daarbij helpt gendersensitiviteit, omdat die alertheid met zich meebrengt op ongelijkheden en patronen die voortvloeien uit de maatschappelijke verwachtingen over man- en vrouwzijn. De vervolghulp kan er dan bijvoorbeeld zo uitzien:

- De ondersteuning van Stefanie is vooral gericht op haar empowerment: ze heeft inzicht in haar eigen financiën, volgt weer een opleiding, heeft geleerd voor zichzelf op te komen, sociale contacten weer aan te gaan en grenzen te stellen. Ze heeft gesolliciteerd naar een baan van 24 uur, waarbij oma dan op Sofie gaat passen. Ze heeft zich ingeschreven voor een sociale huurwoning, en staat nu op de wachtlijst om zelfstandig met haar kinderen te gaan wonen.
- Thomas heeft ggz-ondersteuning aangeboden gekregen. Daarmee moet er inzicht ontstaan in zijn eigen gedrag, de impact daarvan op de kinderen en de gevolgen voor hem als hij daar niet mee stopt: namelijk het verlies van het contact met de kinderen.
- De kinderen ontvangen specialistische hulp. Bestaande uit drie onderdelen: traumaherstel, persoonlijke ontwikkeling en meedoen in de maatschappij. In dit gezin ligt de focus op systeemgerichte trauma-behandeling, denk hierbij bijvoorbeeld aan het opstellen van een trauma-narratief voor alle drie de kinderen. Ook is er aandacht voor een stabiele relatie tussen Thomas en de kinderen, als de kinderen dat nog willen en het veilig kan. Hierbij ligt per kind een andere focus:
 - Jessica: wordt geleerd om op een constructieve manier voor zichzelf op te komen en ook richting haar broertje en zusje een leeftijdsadequate rol aan te nemen.
 - Harmen: aandacht voor het middelengebruik en de gameverslaving.
 - Sofie: naast de focus op de ontwikkelingsachterstand wordt in haar ondersteuning ook ingezet op herstel van de onveilige hechting.

Beantwoord de volgende vragen:

20. Welke aan gender gerelateerde belemmeringen voor participatie en herstel van ieder gezinslid zijn er bij de start van deze fase?
21. Op welke manier kan gender van invloed zijn op de keuze voor wie er welke hulp wordt georganiseerd en met welke intensiteit?
 - a. Hoe voorkom je daarbij dat stereotype opvattingen over gender leiden tot averechtse effecten van de hulp?
22. Welke aspecten, gerelateerd aan gender, dienen in de herstelfase aandacht te krijgen?
 - a. Bij gebruik van de voorbeeldcasussen: kun je in dat kader nog aanvullingen bedenken op de aanpak zoals die in de casus beschreven is?

Antwoorden voorbeeldcasus 2

Het handelen van de politie

(Antwoord op vraag 4: Wat moet de politie doen?)

- De politie legt aan Stefanie uit dat zij als moeder moet meewerken aan de omgangsregeling van vader met de kinderen. Ze vraagt aan Stefanie de situatie aan haar kinderen uit te leggen, de koffers naar buiten te brengen en de kinderen te vragen mee te gaan met hun vader. Na een gesprek van Stefanie met haar kinderen, lopen de kinderen met tassen naar buiten en vertrekken ze met vader in de auto. De situatie is weer rustig en de politie kan gaan.

Vervolg: tijdens het bezoek van de kinderen aan vader ontstaat er ruzie tussen Thomas en Jessica. Jessica loopt weg bij haar vader en gaat naar haar oma. Thomas haalt verhaal bij Stefanie, uit daarbij bedreigingen en gebruikt geweld. Hij legt haar op om Jessica naar hem toe te brengen en dreigt ervoor te zorgen dat hij het alleen voor het zeggen krijgt over de kinderen: “Dan zorg ik ervoor dat je ze helemaal niet meer ziet”. Op het moment dat Stefanie haar oudste dochter naar haar vader brengt gebruikt hij geweld en loopt Stefanie lichamelijk letsel op. De bedreigingen en controle van Thomas blijven doorgaan.
- De politie heeft onvoldoende informatie om een beslissing te kunnen nemen. Ze informeren bij de bureaus hoe zij de situatie van die middag hebben gehoord en gezien. Die vertellen veel geschreeuw en gescheld te hebben gehoord, met name door Thomas. De agent gaat met Stefanie apart van Thomas en de kinderen het gesprek aan. Stefanie is duidelijk niet op haar gemak, kijkt de agent niet aan. De agent besluit daarom door te vragen: wat is er aan de hand? Hierop vertelt Stefanie dat Thomas een beetje een moeilijke man is die het allemaal op zijn eigen manier wil, dat Jessica daar op dit moment erg mee botst en dat ze het geen prettig idee vindt om haar dochter in die stemming met haar vader mee te sturen omdat ze bang is dat het uit de hand loopt, dat is al eens eerder gebeurd. Daarop besluit de agent met Jessica in gesprek te gaan. Jessica flapt er uit dat ze geen zin meer heeft dat haar vader altijd zegt wat ze moeten doen, ze is nu 16 en mag zelf beslissingen nemen. Mama is gewoon bang voor hem en durft niet tegen hem in te gaan, dat is zo zolang ze zich kan herinneren. “Elke keer als hij hier doordeweeks op de stoep staat moeten we toch naar hem toe van mama. Maar oma zegt altijd dat hij hier niets te zoeken heeft doordeweeks en dat ik niet mee hoef.”

Vervolg: Doordat de politie het gesprek individueel met Stefanie en Jessica is aangegaan is duidelijk geworden dat het verhaal over de omgangsregeling niet klopt en er mogelijk sprake is van onveiligheid. De politie besluit om voor nu de kinderen bij moeder te laten. Hierop informeert de politie Thomas en vraagt hem te vertrekken. Thomas gaat vervolgens compleet door het lint; hoe kan het dat de politie zijn recht niet erkent? Hierop neemt de politie hem mee en doet een melding bij Veilig Thuis.

Overdracht aan en veiligheidsbeoordeling door Veilig Thuis

Antwoord op vraag 5:

Welke informatie mis je in de overdracht op basis van bovenstaande beschrijving?

De informatie over de veiligheid van de kinderen bij vader. Informatie over het agressieve/controlerende gedrag van vader; dat Thomas de kinderen en Stefanie veelvuldig lastig valt bij het huis van moeder.

Antwoord op vraag 6:

Is het nodig dat Veilig Thuis bij het uitvoeren van de veiligheidsbeoordeling de volgende vraag stelt: wie pleegt welk geweld tegen wie, hoe en met welke gevolgen?

1. Ja, de veiligheid kan eigenlijk pas goed worden ingeschat als het antwoord op deze vraag bekend is.
Vervolg: Inderdaad, om goed zicht te krijgen op veiligheid moet deze vraag gesteld worden. Het is niet voldoende om te weten dat er vaak ruzies en conflicten zijn. Pas als duidelijk is wie daarbij welk geweld tegen wie pleegt, op welke manier en wat de gevolgen zijn en dus ook: de ernst van het geweld, ontstaat zicht op de onveilige situaties. Daarbij is het belangrijk om oog te hebben voor verschillen in macht, controle en afhankelijkheid die maken dat de ene persoon vaker of ernstiger slachtoffer is van het geweld of verwaarlozing of misbruik en minder mogelijkheden heeft om zich aan het geweld te onttrekken. Onveilige gebeurtenissen die voortvloeien uit verschillen in macht, controle en afhankelijkheid kunnen zeer ernstig van aard zijn. Doordat Veilig Thuis deze vraag stelt, moet ze in gesprek gaan met de directbetrokkenen. Er zijn immers geen andere bronnen die hier informatie over bevatten.
2. Nee, deze vragen voeren te ver voor de fase van veiligheidsbeoordeling.
Vervolg: Als deze vraag niet gesteld wordt, kunnen signalen van ernstige onveiligheid verborgen blijven. Het doet er namelijk toe wie welk geweld pleegt, op welke manier, vooral wat de aanleiding is en het schadelijke effect op de ander(en), dus opnieuw: wat de triggers, de ernst en de gevolgen van dat geweld zijn. Door te vragen wie welk geweld tegen wie, hoe en met welke gevolgen pleegt, moet ook gekeken worden naar verschillen in macht, controle en afhankelijkheid die maken dat de ene persoon vaker of ernstiger slachtoffer is van de onveilige gebeurtenissen of minder mogelijkheden heeft om zich daaraan te onttrekken. Onveilige gebeurtenissen die voortvloeien uit verschillen in macht, controle en afhankelijkheid kunnen zeer ernstig van aard zijn en het is belangrijk om daar tijdig zicht op te krijgen. Als Veilig Thuis deze vraag niet stelt, kan het in de veronderstelling terechtkomen dat er sprake is van gedoe rondom een scheiding. En dat ouders en oudste kind gebaat zijn bij hulp die zich specifiek richt op het maken van afspraken in dat kader (als rationele, gelijkwaardige (bijna) volwassenen dus). Dat betekent dat VT de casus aan het lokale veld zal doorverwijzen om dergelijke hulp in gang te zetten.

Het Handelen van Veilig Thuis en de crisisdienst

Antwoord op vraag 11:

Moet de crisisdienst in het onderzoek het gesprek met Stefanie en Thomas ieder apart voeren, of juist met hen samen?

1. De Crisisdienst Jeugd moet met Thomas en Stefanie samen praten.
Vervolg: In dit gesprek wordt doorgevraagd over het ontstaan van het geweld. Hierin herhaalt Thomas dat ze bij ruzies goed weten wat ze moeten doen om tot rust te komen en dat ze er altijd wel weer uitkomen. Stefanie durft hem niet tegen te spreken. Jessica wordt als een gewone opstandige puber gezien. Zo lang je niet zeker bent over de mate van het geweld en de gelijkwaardigheid van beide partners in zowel het geweld als in de relatie, is het verstandig gesprekken met partners apart te voeren. Als er dan sprake is van ongelijkwaardigheid, is de kans groter dat je daar zicht op krijgt. Door hier het gesprek gezamenlijk te voeren is de onveiligheid onvoldoende in beeld gekomen, is het controlerende gedrag van Thomas verergerd en is de boel geëscaleerd. Tijdens het bezoek van de kinderen aan vader ontstaat er ruzie tussen Thomas en Jessica. Jessica loopt weg bij haar vader en gaat naar haar oma. Thomas haalt verhaal bij Stefanie, uit daarbij bedreigingen en gebruikt geweld. Hij legt haar op om Jessica naar hem toe te brengen en dreigt ervoor te zorgen dat hij het alleen voor het zeggen krijgt over de kinderen: “Dan zorg ik ervoor dat je ze helemaal niet meer ziet”. Op het moment dat Stefanie haar oudste dochter naar haar vader brengt gebruikt hij geweld en loopt Stefanie lichamenlijk letsel op.
2. De Crisisdienst Jeugd moet het gesprek met Thomas en Stefanie apart voeren.
Vervolg: In dit gesprek wordt doorgevraagd over het ontstaan van het geweld. Crisisdienst Jeugd praat met Thomas en Stefanie apart, nemen Jessica serieus, praten ook met haar 14-jarige broer en met oma. Zo lang je niet zeker bent over de wat er precies gebeurd is en daarmee zicht hebt op de ernst van de onveilige gebeurtenissen en de gelijkwaardigheid van beide partners in zowel het geweld als in de relatie, is het verstandig gesprekken met partners apart te voeren. Als er dan sprake is van ongelijkwaardigheid of angst voor herhaling of angst als gevolg van trauma, is de kans groter dat je daar zicht op krijgt.

Antwoord op vraag 12:

Hebben VT en de crisisdienst voldoende informatie om zicht te hebben op de veiligheidssituatie, als je bovenstaande leest vanuit het aandachtspunt gender?

1. Ja, bovenstaande biedt voldoende informatie over de veiligheid.
Vervolg: als de crisisdienst hier stopt met informatie verzamelen, wordt een aantal signalen gemist, namelijk:
 - Zicht in controlerende/manipulatieve gedrag van Thomas en de dreiging die daar voor Stefanie en de kinderen van uitgaat, en het ontbreken van het inzicht van Thomas over zijn eigen gedrag.
 - De angst die het geweld, de macht en controle van Thomas veroorzaakt bij Stefanie.
 - Het geweld is asymmetrisch: is er voldoende zicht op de het onveilige gedrag van Thomas richting de kinderen? Het is belangrijk om na te gaan in welke situaties zich dit voordoet. Wie wat waar etc. de precieze triggers van het geweld, de dreiging en de stalking zijn. Welke rol macht, dwang en controle, ongelijkheid en afhankelijkheid spelen in het ontstaan maar ook in het voortduren van het geweld. Wordt aan alle veiligheidsvoorwaarden voldaan of moeten veiligheidsafspraken aangepast worden om (minder zichtbare) vormen van controle of dreiging te voorkomen? Vormt de omgangsregeling een manier voor Thomas om grip te houden op zijn ex-vrouw en kinderen?
 - Wat is de achtergrond van de financiële afhankelijkheid én het sociale isolement van Stefanie? Is er sprake geweest van eigen keuzes of is zij hier door Thomas toe gedwongen?
 - Er wordt nauwelijks gesproken over Sofie: zij lijkt zich vrijwel onzichtbaar te maken. Ook dat is een signaal waarop moet worden doorgepakkt: wat doet het geweld met Sofie?

2. Nee, er is meer informatie nodig.

Vervolg: Er is inderdaad meer informatie nodig en wel om de volgende redenen, die blijken uit bovenstaande beschrijving:

- Zicht in controlerende/manipulatieve gedrag van Thomas en de dreiging die daar voor Stefanie en de kinderen van uitgaat, en het ontbreken van het inzicht van Thomas over zijn eigen gedrag.
- De angst die het geweld, de macht en controle van Thomas veroorzaakt bij Stefanie.
- Het geweld is asymmetrisch: is er voldoende zicht op de het onveilige gedrag van Thomas richting de kinderen? Het is belangrijk om na te gaan in welke situaties zich dit voordoet. Wie wat waar etc., de precieze triggers van het geweld, de dreiging en de stalking zijn. Welke rol macht, dwang en controle, ongelijkheid en afhankelijkheid spelen in het ontstaan maar ook in het voortduren van het geweld. Wordt aan alle veiligheidsvoorwaarden voldaan of moeten veiligheidsafspraken aangepast worden om (minder zichtbare) vormen van controle of dreiging te voorkomen. Vormt de omgangsregeling een manier voor Thomas om grip te houden op zijn ex-vrouw en kinderen?
- Wat is de achtergrond van de financiële afhankelijkheid én het sociale isolement van Stefanie? Is er sprake geweest van eigen keuzes of is zij hier door Thomas toe gedwongen?
- Er wordt nauwelijks gesproken over Sofie: zij lijkt zich vrijwel onzichtbaar te maken. Ook dat is een signaal waarop moet worden doorgepakt: wat doet het geweld met Sofie?

Intermezzo

Wat kun je echt zien in deze casus, als je goed kijkt?

Kijken we met deze bril in deze fase naar de directbetrokkenen in deze casus dan:

- zien we een vrouw die bang is voor haar ex-man als gevolg van het geweld in het gezin, van het controlerende gedrag van haar ex tijdens hun relatie én na het verbreken van de relatie;
- zien we een vrouw die sociaal geïsoleerd is geraakt, en financieel volledig afhankelijk is geraakt van haar ex-partner;
- zien we een vrouw die uit angst voor de veiligheid van haar kinderen en haar zelf niet mee kan werken aan een omgangsregeling;
- zien we een vader die macht en controle over zijn ex-vrouw uit blijft oefenen ook na het verbreken van de relatie;
- zien we kinderen die opgroeien met het beeld van een vader die agressief reageert op wat hem niet zint en een moeder die daar onvoldoende tegen is opgewassen.

Dus: tijdens het handelen om de onveiligheid te stoppen zal gendersensitief kijken je ondersteunen om een patroon van macht en controle, de dynamiek en de ernst steeds duidelijker te zien.

Wat gaat er in deze casus mis als je niet gendersensitief handelt?

- Dan mis je het signaal dat uit gaat van de angst van Stefanie voor Thomas (die zit namelijk in het laatste stukje van de vraag ‘Wie pleegt welk geweld tegen wie, wanneer, hoe en met welke gevolgen?’). Die angst wijst op een disbalans in de relatie en in de toepassing van het geweld en daarmee op een belangrijk veiligheidsrisico.
- Dan mis je signalen van stalking; het stelselmatige karakter van het controlerende gedrag van Thomas, die de onveiligheid van Stefanie, de kinderen en haar moeder veroorzaken. Dat door het verbreken van de relatie is versterkt.
- Dan beoordeel je de situatie mogelijk als een vorm van ouderverstoting waarin Stefanie niet meewerkt aan de omgangsregeling en haar kinderen aanzet om het contact met vader te verbreken.
- Dan beoordeel je het geweld mogelijk onterecht als wederzijds geweld tussen gelijkwaardige individuen die daarmee niet zozeer elkaar, maar vooral hun kinderen beschadigen. Een focus op het effect van geweld bij de kinderen heeft in de praktijk vaak als gevolg dat er alleen aandacht is voor de schade bij de kinderen en de schade bij de partners over het hoofd wordt gezien. In deze casus blijft de onveiligheid van Stefanie dan buiten beeld.
- Dan mis je het signaal van trauma bij de kinderen. Zoals bij Sofie de taalontwikkelingsachterstand en bij Harmen het middelengebruik en de gameverslaving, mogelijk als gevolg van de spanningen tussen ouders en de dreiging die van vader uitgaat.

Analyse risicofactoren

Antwoord op vraag 13:

Welke risicofactoren ontbreken in dit rijtje, als je de situatie gendersensitief bekijkt en kijkt naar de dynamiek tussen de leden van dit gezin?

Antwoord:

- de financiële afhankelijkheid die Stefanie heeft ten opzichte van Thomas en haar sociale isolement;
- het koppelen van de problematiek van kinderen aan het geweld in het gezin.

Verschil wel en niet gendersensitief handelen

Antwoord op vraag 19:

In het vervolg van deze casus zijn twee varianten uitgewerkt van hoe de casus verder verloopt: een variant die het verloop schetst als niet gendersensitief wordt gehandeld, en een variant die het verloop schetst als er wel gendersensitief wordt gehandeld. Lees beide beschrijvingen in de aangegeven volgorde en probeer te identificeren wat maakt dat de tweede variant gendersensitief is.

Het verloop als **niet** gendersensitief gehandeld wordt:

- Blijven inzetten op gezamenlijk ouderschap zonder het geweld en het controlerende gedrag van Thomas daar in te erkennen. Thomas blijft de macht houden over Stefanie die de angst heeft om de kinderen helemaal kwijt te raken.
 - Stefanie en Thomas gelijkwaardig verantwoordelijk maken en houden voor het correct uitvoeren van de omgangsregeling. Er wordt ze aangeraden om een Kinderen uit de Knel-cursus samen te volgen. Thomas wil deze cursus volgen omdat hij denkt daarmee controle te houden over Stefanie en de kinderen en Stefanie stemt hiermee in omdat ze bang is haar kinderen kwijt te raken. Beide ouders geven dus aan dit te willen volgen, maar deze interventie is een vehikel voor de continuering van de onveiligheid.
 - Stefanie en de kinderen blijven gevangen in de situatie. Dat leidt tot escalatie waarbij Jessica wegloopt, en Harmen naar sterker middelengebruik over gaat, Sofie houdt een ontwikkelingsachterstand (denk aan bed plassen etc.).
 - Dit kan leiden ertoe leiden dat:
 1. er een OTS komt omdat Stefanie door alle ellende niet in staat is om haar eigen leven op de rails te krijgen en een goed klimaat voor de kinderen te realiseren.
- Of**
2. - nog erger - de kinderen uiteindelijk bij Thomas geplaatst worden waarop Jessica inderdaad wegloopt. Thomas houdt hier Stefanie voor verantwoordelijk, Thomas ontspoot volledig en vermoordt Stefanie omdat hij haar niet meer kan controleren.

Het verloop als **wel** gendersensitief gehandeld wordt: een gendersensitieve aanpak combineert de inzet op de risicofactoren die de crisisdienst en VT herkennen met de risicofactoren die vanuit gendersensitiviteit worden herkend en voegt deze samen in een systeemgerichte aanpak die aansluit op de dynamiek tussen de leden van dit gezin:

- Er wordt gezocht naar stabiliteit in de omgang van vader met de kinderen. Omdat er geen indicaties zijn van geweld van vader richting de kinderen blijft de omgangsregeling van kracht. De kinderen zijn om het weekend bij vader. Wel wordt er gewerkt met begeleide overdracht van de kinderen. In eerste instantie door een jeugdhulpverlener die de kinderen ophaalt bij moeder en brengt naar vader. Er wordt toegewerkt naar een situatie waarin oma deze rol op zich kan nemen. Jessica mag als 16-jarige zelf de keuze maken of ze met vader mee wil.
- Het veiligheidsrisico van het sterk controlerende motief achter de stalking wordt herkend en leidt tot extra alertheid op risico's voor escalatie, ook richting de kinderen, als Stefanie zich echt los maakt van Thomas.

- Er wordt een grondige analyse gemaakt van de onderliggende dynamiek en risicofactoren in het gezin, door een daarin gespecialiseerde hulpverlener met behulp van een passend instrumentarium. Dit gebeurt samen met de gezinsleden zelf (maar apart van elkaar), zodat zij als het ware hun eigen analyse maken en op die manier inzicht krijgen in hoe de dynamiek die tot het geweld leidt is ontstaan. Ouders worden hier nadrukkelijk niet alleen in benaderd vanuit hun ouderrol, maar ook vanuit hun ex-partnerrol en hun individuele rol. De vervolgstappen zijn afhankelijk van de uitkomst van die analyse, en kunnen bijvoorbeeld gericht zijn op:
 - inzet van expertise op complexe scheidingen, waarbij de onveilige situaties uit het verleden meegenomen erkend, herkend en benoemd worden;
 - inzicht bij zowel Stefanie als Thomas hoe zij de situatie zelf in stand houden en wat zij daarin anders kunnen doen;
 - ggz-behandeling van Thomas gericht op zijn controlerende gedrag;
 - ondersteuning van Stefanie om de basis op orde te krijgen (inkomen, huisvesting, toegang tot eigen financiën).

Wat maakt deze tweede variant gendersensitief?

- onderzoek naar (on)gelijkwaardigheid in de (ex-partner)relatie tussen Stefanie en Thomas en aanpassen van de hulp daarop. En dus niet alleen ondersteuning bieden op de ouderrelatie, maar ook individuele ondersteuning voor Stefanie en haar eigen positie (financieel en sociaal).
- bewustzijn dat stalking een vorm van geweld is die vrouwen onevenredig treft en dat de gevolgen van stalking na het verbreken van een relatie veelal ernstiger zijn; en dat (potentiële) slachtoffers hierin serieus genomen moeten worden om escalatie (met mogelijk dood tot gevolg) te voorkomen.
- aandacht voor verwachtingen, rolpatronen, controle, macht en ongelijkheid in de diepgaande analyse van de dynamiek in het gezinssysteem. De gezinsleden daar zelf ook inzicht in geven.
- aandacht voor het gegeven dat de omgangsregeling een manier kan zijn voor Thomas om controle te blijven houden over Stefanie en de kinderen. En dat hierin een weg wordt gezocht waarin Thomas zijn kinderen op een veilige manier kan blijven zien, maar er geen veiligheidsrisico's voortkomen voor de kinderen én voor Stefanie.

9. Tips voor de gespreksleider

Voorbereiding

- Lees je in op het onderwerp. Een toegankelijke beschrijving van de relatie tussen gender en huiselijk geweld vind je [hier](#).
- Sta stil bij je eigen opvattingen over gender.
- Lees de voorbeeldcasussen bij de handreiking. Bepaal of je (een van) deze casussen wilt gebruiken of een andere, eigen casus die je geschikt acht.

Inleiding van het gesprek

- Geef het doel van het gesprek aan: met elkaar inzicht krijgen in de rol die gender speelt bij het ontstaan, in stand blijven en escaleren van HGKM en leren hoe je die rol in je werk kunt adresseren, zodat je tot een meer effectieve aanpak komt.
- Sta stil bij de begrippen gender, sekse en gendersensitiviteit. Zie daarvoor de uitwerking ervan in de handreiking op p. 5 en de opdracht in hoofdstuk 5.
- Sta met elkaar stil bij wat gender betekent voor de groep. Benut hiervoor de vragen die staan beschreven in hoofdstuk 5.

De fase van directe veiligheid

- Neem de vragen door met de deelnemers. Gebruik daarbij de aandachtspunten die in het blauwe tekstvak *Intermezzo* op p. 11/12 staan.
- Sta bij het beantwoorden van de vraag stil bij het doel van deze eerste fase: zicht krijgen op onveilige situaties. Wees met elkaar waakzaam op de grenzen van deze fase, verval niet in het praten over onderliggende risicofactoren. Houdt het concreet, feitelijk en doelgericht. Voorkom dat gendersensitief werken maakt dat een casus te lang in een onderzoeksfase blijft hangen.
- Wees alert op het gebruik van stereotypen die het zicht op de feiten vertroebelen. Kaart het aan wanneer je merkt dat deelnemers stereotypen gebruiken. Of verken met elkaar of er stereotypen gebruikt worden. Stel elkaar ook vragen als: *Zou de situatie anders worden beoordeeld als de rollen waren omgedraaid of als er sprake zou zijn van partners van hetzelfde geslacht?*

De fase van stabiele veiligheid

- Laat de deelnemers eerst zelf de casusbeschrijving doornemen en [het invulschema risicofactoren](#) invullen. Laat hen vervolgens onderling uitwisselen met het oog op de beantwoording van vraag 1 en 2.
- Ga op dezelfde manier te werk voor de beantwoording van vraag 3, maar dan met [het invulschema afhankelijkheden](#).
- Neem vervolgens samen met de deelnemers de andere vragen door. Gebruik daarbij de aandachtspunten die in het blauwe tekstvak *intermezzo* staan.
- Bespreek expliciet wat deelnemers aan signalen en risicofactoren missen en waarom zij die niet zien. Besteed daarbij ook aandacht aan de – veelal impliciete – onwil die bij deelnemers een rol kan spelen, om ongelijkheid tussen de seksen te erkennen. Die onwil kan maken dat signalen gemist worden, te snel aan de kant worden gezet of verkeerd geïnterpreteerd worden omdat ze daarvoor die ongelijkheid moeten zien.

De fase van herstel

- Gebruik de aspecten die in de voorgaande fasen besproken zijn (risicofactoren, afhankelijkheden, feitelijke onveilige situaties) om op eenzelfde wijze het werken aan herstel te analyseren.
- Vraag 2 in deze fase heeft betrekking op het handelen van de hulpverlening. Hoofdstuk 5 van de handreiking gaat daar apart op in. Je kunt er om die reden ook voor kiezen om eerst te reflecteren op wat gender betekent voor het eigen handelen van de deelnemers, en vervolgens terugkeren naar de casus en de vragen 2 en 3 beantwoorden.
- Bespreek expliciet of er nu andere of nieuwe signalen naar boven komen die eigenlijk al in eerdere fasen in beeld hadden moeten komen. Hoe zouden jullie dat anders kunnen doen? Welke door jullie gebruikte instrumenten verdienen dan aanscherping? Hadden deze signalen al in eerdere fasen aangepakt kunnen worden waardoor de fase van herstel duurzamer kan verlopen?

Afronding

- Benut hoofdstuk 5 om met elkaar de geleerde lessen op te halen, zowel individueel als voor het eigen werk.
- Concretiseer de inzichten naar acties die anders kunnen/moeten in het eigen werk. Koppel die aan de huidige processen en werkwijze.
- Na gebruik van de voorbeeldcasussen kan de handreiking benut worden voor het bespreken van door deelnemers ingebrachte casuïstiek. Kijk je nu anders naar een casus uit het verleden? En wat zou dit met de kennis van nu betekenen voor je handelen?

[Meer info](#)

Nationaal Programma 'Geweld hoort nergens thuis'

Bezoekadres: Parnassusplein 5, 2511 VX Den Haag

Postadres: Postbus 20350, 2500 EJ Den Haag

www.vng.nl/geweldnergensthuis

info@geweldnergensthuis.nl

Dit is en uitgave van:

**Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport**

Postbus 20350 | 2500 EJ Den Haag

Telefoon 070 340 79 11

www.rijksoverheid.nl

Uitgevoerd door:

juli 2022